

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

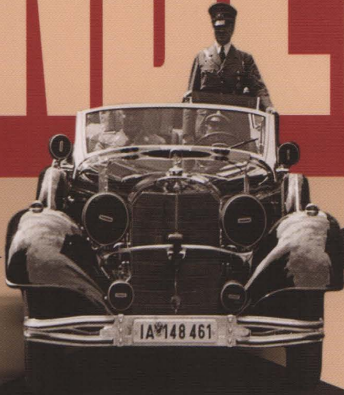
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ÉRIC VUILLARD

ROMAN

GÜNDEM

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Çeviri: NİHAN ÖZYILDIRIM

♥ can
çağdaş

ÉRIC VUILLARD
GÜNDEM

Can Çağdaş

L'ordre du jour

İlk basım (çeviriye kaynak alınan basım): Actes Sud, 2017

© 2017, Editions Actes Sud, Arles

© 2019, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin Türkçe yayın hakları Kalem Telif Hakları Ajansı aracılığıyla satın alınmıştır. Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Nisan 2019, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 3 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alban

Editör: Ani Haddeler Pekman

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Atahan Sıralar

Sanat yönetmeni: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak tasarımı: Seda Yüksel

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Yıldız Matbaa Mücellit

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No: 3 Kat: 2

Topkapı-Zeytinburnu

Sertifika No: 33837

ISBN 978-975-07-4032-9

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514 Erişilebilir PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

ÉRIC VUILLARD GÜNDEM

ROMAN

Fransızca aslından çeviren

Nihan Özyıldırım

ÉRIC VUILLARD, Film yapımcısı ve yazar. 1968'de Lyon'da doğdu. Eserleri bugüne kadar dokuz ödöl almıştır. Bunlardan bazıları: *Conquistadors* (İstilacılar) (2010 Ignatius J. Reilly Ödülü); *La bataille d'Occident* (Batı Cephesi) (2012 Prix Franz-Hessel ve Prix Valery-Larbaud Ödülü) ve *Congo'dur* (Kongo) (Prix Franz-Hessel ve Prix Valery-Larbaud Ödülü). *Gündem*'le 2017'de Fransa'nın en prestijli ödülü Goncourt'u kazanan Vuillard'ın son kitabı *Tristesse de la terre*'dir (Yerküre'nin Hüznü). Éric Vuillard Fransa'nın Rennes şehrinde yaşıyor.

NİHAN ÖZYILDIRIM, 1972'de doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Kuruluşundan itibaren Çevirmenler Meslek Birliği üyesidir. Çeviri yaptığı yazarların bazıları: Jules Verne, Guillaume Apollinaire, Paul Ricaut, Paul Veyne, Matthieu Ricard, Jean-François Revel, Evelyne Bloch-Dano, Andre Gorz ve Marcel Mauss.

Laurent Evrard'a

İçindekiler

Gizli Bir Toplantı	13
Maskeler	18
Nezaket Ziyareti	24
Gözdağı	28
Berghof Görüşmesi	31
Gel de Karar Verme	43
Umutsuz Teşebbüs	49
Telefon Başında Bir Gün	52
Downing Street'te Veda Yemeği	59
Blitzkrieg.....	67
Panzer Trafiği.....	72
Dinlenen Telefonlar	77
Aksesuar Mağazası.....	82
Mutluluk Nağmesi	86
Ölümler	91
Bütün Bu İnsanlar da Kim?	96

GİZLİ BİR TOPLANTI

Güneş, soğuk bir yıldızdır. Yüreği buzdan dikenlerden oluşur. Işığı merhametsizdir. Şubat'ta, ağaçlar ölü, ırmaksa sanki kaynağı artık su kusmuyor, sanki deniz artık onu yutamıyor gibi taş kesmiş. Zaman donmuş. Sabah ne bir gürültü ne bir kuş şakıması, ses seda yok. Sonra bir araba, bir tane daha ve aniden adımlar, göremediğimiz silüetler. Yönetmen üç kez vurdu fakat perde açılmadı.

Bir pazartesi günündeyiz; şehir sis perdesinin arkasında kaynaşıyor. Diğer günlerde olduğu gibi insanlar işlerine gidiyor, tramvaya, otobüse biniyor, otobüsün üst katına süzülüyor, sonra soğukta hayallere dalıyorlar. Ama bu senenin 20 Şubat'ı diğerlerinden farklıydı. Yine de insanların çoğu iş denen şu saygın, koca yalanın içine dalıp sessiz ve münasip bir hakikatin yoğunlaştığı ve bütün varoluş destanımızın eli çabuk bir pantomime indirgen-
diği küçük hareketlerle durmaksızın çalışarak geçirdi gündüz saatlerini. Sükûnet içinde gayet normal akıp geçti bütün gün. Ve herkesin evle fabrika arasında, çarşıyla çamaşır asılan küçük avlu arasında, sonra akşam, işyeriyle kafe arasında mekik dokuduğu nihayet evine girdiği sırada, bu edepi çalışma hayatının çok uzağında, aile hayatının çok uzağında, Spree Nehri'nin kıyısında, birtakım

beyler arabalarıyla bir sarayın önüne yanaştılar. Kapıları merasimli bir şekilde açıldı, kocaman, siyah arabaların-
dan indiler ve ağır kumtaşı sütunların altında sırayla di-
zildiler.

Yirmi dört kişiydiler; ırmağın ölü ağaçlarının yanın-
da yirmi dört siyah, kahverengi ya da taba pardösü, yünle
kabarmış yirmi dört çift omuz, yirmi dört takım elbise ve
aynı sayıda geniş paçalı, pensli pantolon. Gölgeler meclis
başkanının sarayının geniş holüne duhul ettiler; ama çok
yakında meclis de kalmayacaktı, cumhurbaşkanı da kal-
mayacaktı, hatta birkaç yıl içinde parlamento da kalma-
yacaktı, yalnızca tüten bir moloz yığını kalacaktı geriye.

Şu andaysa yirmi dört fötr şapka çıkartılmış ve yir-
mi dört kel ya da beyaz saçla taçlanmış kafa ortaya çık-
mıştı. Sahneye çıkmadan önce ağırbaşlılıkla el sıkışıldı.
Saygıdeğer kodamanlar burada, büyük holdeydiler; mat-
rak ve önemli konular konuşuyorlardı; adeta bir bahçe
partisinin biraz yapmacıklı ilk anlarındaydılar.

Yirmi dört siluet basamakların ilk kısmını özellikle
koşar adım aştılar, sonra ihtiyar kalplerini fazla yorma-
mak için arada bir durarak merdiveni birer birer çıktılar
ve elleri bakır çubuğa kenetlenmiş, gözleri yarı kapalı,
zarif korkuluklara da tonozlara da sanki bir yığın görün-
mez ölü sonbahar yaprağının üzerindeymişler gibi hiçbir
hayranlık duymaksızın tırmandılar. Küçük girişten onları
sağa doğru yönlendirdiler, burada, damalı zemin üzerin-
de birkaç adım attıktan sonra ikinci kata uzanan otuz
küsür basamağı çıktılar. Kafilenin en başında kim vardı
bilmiyorum, aslında bunun pek bir önemi de yok, değil
mi ki yirmi dördü de tamı tamına aynı şeyi yapmak, aynı
yolu izlemek, merdiven boşluğunun etrafından sağa dön-
mek, nihayet sola dönmek zorundaydılar, kapılar ardına
kadar açıldı, içeri girmişlerdi.

Edebiyat her şeye kadirdir derler. Dolayısıyla onları

Penrose merdiveninde¹ sonsuza kadar döndürebilirdim, ne inebilirler ne çıkabilirlerdi, aynı anda sürekli ikisini de yaparlardı. Gerçekten de kitapların bizde bıraktığı etki biraz budur. Yoğun ya da akışkan, anlaşılmaz ya da gür, koyu, esnetilmiş, tanecikli kelimelerin zamanı, hareketleri dondurur, taşa dönüştürür. Hikâyemizin karakterleri ebediyen sarayda kalacaklar, sanki lanetli bir şatoları gibi. Girdikleri anda çarpıldılar, taş kesildiler, dondular. Kapılar aynı anda hem açık hem kapalı, kemer tablaları aşınmış, sökülmüş, yıkılmış ya da yeniden boyanmış. Merdiven boşluğu parlıyor ama boş, avize ışıltıyor ama ölü. Zamanın içinde aynı anda her yerdeyiz. Albert Vögler bu şekilde ilk kata kadar çıktı, burada elini takma yakasına götürdü, terlemişti, hatta terler damla damla akıyordu, hafif bir baş dönmesi hissediyordu. Merdivenleri aydınlatan koca yaldızlı kandilin altında yeleğini düzeltti bir düğmesini açtı takma yakasını gevşetti. Belki Gustav Krupp da sahanlıkta biraz durdu, Albert'e şefkatli bir laf attı ihtiyarlığa dair bir kelam-ı kibar etti, kısacası dayanışma gösterdi. Sonra Gustav yoluna devam etti, Albert Vögler ise ortasında devasa bir ışık topu bulunan altın kaplamalı bitki desenli koca avizenin altında birkaç saniye tek başına kaldı.

Nihayet küçük salona girdiler. Carl von Siemens'in özel kalemi Wolf-Dietrich, camlı kapının yanında biraz duraklayıp balkonu kaplayan ince kırağı tabakasına göz gezdirdi. Uçuşan pamuk balyaları misali, sisin arasında bir an için dünyanın bütün ayak oyunlarından uzaklaştı. Diğerleri çene çalıp birer Montecristo yakarlarken en dışa sarılan tütün yaprağının krem veya boz renginden bah-

1. Lionel ve Roger Penrose'un geliştirdikleri, çıkan ya da inen kişinin sonsuz bir döngüyle aynı seviyede kaldığı yanılmasını yaratan, üç boyutlu olarak gerçekleştirilmesi imkânsız merdiven modeli. (Ç.N.)

sedip kimisi yumuşak lezzeti kimisi baharatlı tadı sevdiği-
ni, aslında hepsi de en kalınlarını tercih ettiklerini anla-
tırken ve etrafındaki ince altın yaldızlı halkayı dikkat çek-
meden kopartırlarken Wolf-Dietrich pencerenin önünde
hayallere dalmış, çıplak dalların arasında dalgalanıyor,
Spree üzerinde yüzüyordu.

Birkaç adım ileride Wilhelm von Opel, tavanı süsle-
yen zarif alçı figürlere hayranlıkla bakarak kocaman, yu-
varlak gözlüklerini kaldırdı ve indirdi. Ailesi çağları aşıp
bizlere uzananlardan biri daha; Braubach cemaatinden,
küçük toprak sahibiyken elbise, kablo, çiftlik ve yük bi-
riktirip yükselen, önce hâkimler sonra belediye başkan-
ları çıkartan sonrasında annesinin gizemli derinliklerin-
den çıkagelip çilingirliğin tüm püf noktalarını öğrendik-
ten sonra harika bir dikiş makinesi tasarlayan Adam'la
altın çağı başlayan aile. Gel gör ki Adam hiçbir şey icat
etmedi. Bir imalatçının yanında işe girdi, gözlem yaptı,
sesini çıkarmadan bu duruma katlandı, sonra modelleri
biraz geliştirdi. Kendisine hatırı sayılır bir drahome geti-
ren Sophie Scheller ile evlendi ve ilk makinesine karısı-
nın adını verdi. Üretim hızla arttı. Dikiş makinesinin
kullanıma girmesi zamanın akışını yakalayıp insanların
alışkanlıklarına dahil olması için birkaç sene yetti. Maki-
nenin gerçek mucitleri zamanından çok erken gelmişler-
di. Adam Opel, dikiş makinelerinin başarısını sağlama
aldıktan sonra bisiklet işine girdi. Fakat bir gece kapının
aralığından tuhaf bir ses süzöldü içeriye; kalbi soğuk, çok
soğuk gibi geldi. Telif haklarını dilenen dikiş makinesi
mucitleri değildi bunlar, kârdan hak talep eden işçileri
de değildi, ruhunu isteyen Tanrı'ydı; elbette geri vermek
gerekti.

Ama işletmeler insanlar gibi ölmez. Asla yok olmayan
mistik bedenlerdir onlar. Opel markası bisiklet, daha son-
ra da otomobil satmaya devam etti. Kurucusu öldüğün-

de firmanın çalışan sayısı bin beş yüze ulaşmıştı çoktan. Bu sayı hep yükseldi. Bir işletme bütün kanı kafasında toplanan bir insan gibidir. Buna tüzel kişilik denir. Hayatları bizimkinin çok ötesine uzanır. Wilhelm'in Reichstag başkanının sarayındaki küçük odada düşüncelere daldığı 20 Şubat günü, Opel şirketi çoktan ihtiyar bir hanım olmuştu. Bugünse başka bir imparatorluğun içinde bir imparatorluk ve yaşlı Adam'ın dikiş makineleriyle ancak çok uzak bir bağlantısı var. Opel şirketi çok zengin bir ihtiyar hanımdır, öyle ihtiyardır ki, neredeyse artık hiç farkına varılmaz, artık manzaranın parçasıdır. Bugünse Opel şirketi birçok devletten daha eskidir; Lübnan'dan daha eskidir, hatta Almanya'dan daha eskidir, Afrika devletlerinin çoğundan daha eskidir, tanrıların bulutlarda kaybolduğu Bhutan'dan daha eskidir.

MASKELER

Saraya giren beylerin yirmi dördüne de böyle teker teker yaklaşabilirdik gömlek yakalarına, kravatlarının düğümüne hafifçe dokunabilir, kemirdikleri bıyıklarının arasında bir anlığına kendimizi kaybedebilirdik, ceketlerinin kaplan çizgilerini andıran şeritleri içinde hayallere dalabilirdik hüznü gözlerine dalıp oradaki sarı ve delici öküzgözü çiçeğinin en dibinde aynı küçük kapıyı bulurduk, zili çalmak için ipi çeker çekmez zamanda bir yolculuk yapıp entrika, güzel evlilikler ve şaibeli operasyonlar silsilesine, tekdüze başarı hikâyelerine geri dönerdik.

Bu 20 Şubat günü, Adam'ın oğlu Wilhelm von Opel, tırnaklarının arasına giren makine yağını kesinlikle fırçalamış, bisikletini kenara kaldırmış, dikiş makinesini unutmuştu, bütün aile destanını özetleyen bir cisimcik taşıyordu. Altmış iki yaşının ağırlığıyla saatine bakarken kesik kesik öksürdü. Dudakları sımsıkı kapalı, etrafa göz attı. Hjalmar Schacht iyi çalışmıştı, çok yakında Reichsbank'ın müdürü ve iktisat bakanı tayin edilecekti. Gustav Krupp, Albert Vögler, Günther Quandt, Friedrich Flick, Ernst Tengelmann, Fritz Springorum, August Rosterg, Ernst Brandi, Karl Büren, Günther Heubel, Georg von Schnitzler, Hugo Stinnes Jr, Eduard Schulte, Ludwig von Winterfeld, Wolf-Dietrich von Witzleben, Wolfgang

Reuter, August Diehn, Erich Fickler, Hans von Löwenstein zu Löwenstein, Ludwig Grauert, Kurt Schmitt, August von Finck ve Doktor Stein masanın etrafında toplanmışlardı. Sanayi ve finansın nirvanasındayız. Şu anda sessizler, sakinler, neredeyse yirmi dakikadır bekliyor olmaktan biraz sıkılmışlar; koca puolarının dumanı gözlelerini gagalıyor.

Birkaç gölge meditasyon içindeymiş gibi bir aynanın önünde durdu ve kravatlarının düğümünü düzeltti; küçük salonda bir rahatlama havası esti. Palladio, mimarlığa dair dört kitabından birinin bir yerinde, salonu bir kabul odası, hayatlarımızın vodvilinin oynandığı bir sahne olarak tanımlar belirsiz biçimde. Meşhur Godi Malinverni villasında,¹ çıplak tanrıların yalandan harabeler arasında cılgınca oynadığı Olympe salonundan ve bir çocukla genç bir soylunun resmedilmiş bir kapıdan kaçtığı Venüs salonundan ana salona geçilir, burada girişin üzerinde çerçeve içinde bir duanın sonu yazılıdır: “Ve bizi kötülükten esirge.” Fakat meclis başkanının küçük resepsiyonumuzun gerçekleştiği sarayında böyle bir kitabe aramak beyhudedir; gündeme uygun değildir bu.

Yüksek tavanın altında birkaç dakika ağır ağır akıp geçti. Karşılıklı tebessümler edildi. Deri evrak çantaları açıldı. Schacht arada bir ince gözlüklerini kaldırıyor ve dili dudaklarının kenarında burnunu ovuşturuyordu. Davetliler küçük gözlerini kapıya dikmiş uslu uslu oturuyorlardı. İki aksırık arasında fısıldaşıyorlardı. Katlanmış bir mendil açılıyor, burun kanatları sessizliğin içinde trompet çalıyor sonra herkes kendine çekidüzen veriyor toplantının başlamasını sabırla bekliyordu. Toplantıda herkes birbirini tanıyordu; hepsi bir patron birliğine üyeydi, hepsi

1. Mimar Andrea Palladio'nun 1542'de yaptığı, Vicenza'da bulunan villa. (Ç.N.)

bir yönetim kuruluna veya bir denetleme kuruluna tabiydi. Bu haşin ve sıkıcı patriyarkanın uğursuz aile toplantılarını saymıyoruz bile.

Birinci sırada Gustav Krupp eldiveniyle kırmızı yüzünü sıvazlamakta, büyük bir dikkatle mendiline balgam çıkarmaktaydı, nezle olmuştu. İnce dudakları yaşla birlikte aşağı doğru çirkin bir hilal çizmeye başlamıştı. Üzgün ve endişeli görünmekteydi; güzel bir altın yüzüğü parmaklarının arasında mekanik hareketlerle çevirmektedir, umutlarının ve hesaplarının üzerine sis perdesi çökmüştü, ihtimal, onun için bu iki kelimenin tek bir anlamı vardı; sanki mıknatısla ağır ağır birbirlerine çekilmişler gibi.

Aniden kapılar gıcırdadı tahta döşemeler cızırdadı; bekleme odasından konuşmalar geliyordu. Yirmi dört kerkenkele arka ayakları üzerinde ayağa kalkıp dimdik durdular. Hjalmar Schacht salyasını geri yuttu, Gustav monoklunu düzeltti. Kapının kanatları arkasından boğuk sesler, ardından bir ısıklık sesi duyuldu. Nihayet Reichstag başkanı gülümseyerek içeri girdi; Hermann Göring'di bu. Bu durum bizi şaşırtacak değildi, epey sıradan, rutin bir olaydı nihayetinde. İş dünyasında parti mücadeleleri pek önemli değildi. Siyasetle sanayi birbirleriyle ünsiyete alışıklardı.

Göring her biriyle bir kelam edip babacan bir tavırla her birinin elini sıkarak masanın etrafında döndü. Fakat Reichstag başkanı sadece onları ağırlamak için gelmemişti, homurdanarak birkaç hoş geldin lafı etti ve sözü hemen 5 Mart'taki müstakbel seçimlere getirdi. Yirmi dört sfenks dikkatle onu dinlediler. Açıklanan seçim kampanyasının belirleyici olduğunu beyan etti Reichstag başkanı, rejimin istikrarsızlığı son bulmalıydı; iktisadi faaliyet sü-kûnet ve kararlılık isterdi. Yirmi dört beyefendi özenle başlarını salladılar. Avizenin mum ampulleri kıpırdaşıyor,

tavandaki büyük güneş resmi biraz öncekinden daha fazla parlıyordu. Ve şayet Nazi Partisi çoğunluğu elde ederse, diye ekledi Göring, önümüzdeki on yıl için son seçim olacaktı bu; hatta –diye ekledi gülerek– yüz yıl için.

Koltukların arasında bir tasvip havası esti. Tam o sırada birkaç kapı gürültüsü işitildi ve nihayet yeni şansölye salona girdi. Daha önce hiç karşılaşmamış olanlar onu merak ediyorlardı. Hitler mütebessimdi, rahattı, hiç de tahmin edildiği gibi değildi; nazikti, evet, hatta sevimliydi, zannedildiğinden çok daha sevimli. Herkese tek tek teşekkür etti herkesin hararetle elini sıktı. Takdim faslı bittikten sonra hepsi yeniden rahat koltuğuna oturdu. Minik bıyığını sinirli parmak hareketleriyle didikleyen Krupp ilk sıradaydı; onun hemen arkasında IG Farben'in iki yöneticisi aynı zamanda von Finck, Quandt ve birkaç kişi daha bilgiç bir havayla bacak bacak üstüne attılar. Boğuk bir öksürük duyuldu, bir tükenmezkalem kapağı hafifçe tık etti. Sessizlik.

Dinlediler. Konuşmanın esası şuydu: zayıf rejime son vermek, komünizm tehdidini uzaklaştırmak, sendikaları ilga etmek ve her patronun kendi işletmesinde bir Führer olmasını sağlamak gerekiyordu. Konuşma yarım saat sürdü. Hitler konuşmasını bitirince Gustav ayağa kalktı, bir adım öne çıktı ve orada bulunan bütün davetliler adına siyasi duruma nihayet açıklık getirdiği için ona teşekkür etti. Şansölye gitmeden önce salonda hızlıca bir tur attı. Onu tebrik ettiler, herkes nezaket gösterdi. Yaşlı sanayiciler rahatlamış görünüyorlardı. Hitler çıktıktan sonra Göring söze devam etti, hararetle birkaç fikir dile getirdi, sonra yeniden 5 Mart Seçimleri'nden söz açtı. İçinde bulunulan çıkmazdan kurtulmak için eşsiz bir fırsattı bu. Ama kampanya yürütmek için para lazımdı; fakat Nazi Partisi'nin tek bir kuruşu bile yoktu ve seçim kampanyası yaklaşmaktaydı. Tam o anda Hjal-

mar Schacht ayağa kalktı, hazır bulunanlara gülümsedi ve şöyle dedi: “Şimdi beyler, pamuk eller cebe!”

Biraz kabaca olduğu kesin olan bu davet bu insanlar için yeni bir şey değildi; avantaya, rüşvete alıştılar. Yolsuzluk büyük işletmelerin bütçesinde azaltılması mümkün olmayan bir kalemdir, lobicilik, hediye, parti finansmanı gibi adlar alır. Dolayısıyla davetlilerin çoğu birkaç yüz bin mark ödediler: Gustav Krupp bir milyonluk bir bağış yaptı, Georg von Schnitzler dört yüz bin, böylece hatırı sayılır bir miktar toplandı. Patronlar tarihinin eşsiz bir ânı, Nazilerle eşi benzeri görülmemiş bir uzlaşma olarak görülebilecek bu 20 Şubat 1933 tarihli toplantı Krupp’lar, Opel’ler, Siemens’ler için iş hayatının olağan bir parçası, sıradan bir bağış toplama hadisesiydi sadece. Hepsi de bu rejimden sonra ayakta kalacak gelecekte başarıları oranında partilere finansman sağlayacaklardı.

Ancak 20 Şubat toplantısının ne olduğunu daha iyi anlamak, ezeli temelini kavramak için bundan sonra bu adamları adlı adınca anmak gerekir. 20 Şubat 1933 öğle sonrasında Reichstag başkanının sarayında bulunanlar Günther Quandt, Wilhelm von Opel, Gustav Krupp, August von Finck değildir; başka isimleri dile getirmek gerekir. Zira Günther Quandt bir takma addır aslında, şeref masasındaki yerinde nazıkçe oturup bıyıklarını kemirmekte olan şişman adamdan farklı bir şeyleri gizler. Onun arkasında, tam arkasında başka türlü heybetli bir silüet, taştan bir heykel gibi soğuk ve nüfuz edilmez, koruyucu bir gölge bulunur. Evet, yırtıcı ve anonim, bütün kudretiyle Quandt’ın yüzünden taşan ve ona bu maske –ama yüzüne kendi derisinden de daha iyi yapışan bir maske– katılığını veren şey çıkar ortaya: Accumulatoren-Fabrik AG, bildiğimiz müstakbel Varta; zira tüzel kişilerin avatları vardır, tıpkı farklı biçimler alan ve zaman içinde başka tanrılarla bütünleşen eski ilahlar gibi.

İşte Quandt'ların sahici adı, yaratıcı adı budur zira Günther, sizin benim gibi bir et ve kemik yığınının ibaretidir ve onun ardından oğulları ve oğullarının oğulları tahta oturacaktır. Fakat taht küçük et ve kemik yığını toprakta çürürken payidar olacaktır. Velhasıl bu yirmi dörtlerin isimleri, nüfus bilgilerinin bizi inandırmaya çalıştığı gibi Schnitzler, Witzleben, Schmitt, Finck, Rosterg, Heubel değildir. BASF, Bayer, Agfa, Opel, IG Farben, Siemens, Allianz, Telefunken'dir. Biz onları bu adlarla tanırız. Hatta çok iyi tanırız. Buradalar, bizim içimizdeler, aramızdalar. Onlar bizim arabamız, çamaşır makinemiz, temizlik ürünlerimiz, çalar saatli radyomuz, evimizin sigortası, saatimizin pili. Buradalar, nesneler şeklinde her yerdeler. Bizim günlük hayatımız onların günlük hayatı. Bakımımızı yapıyorlar, bizi giydiriyorlar, bizi aydınlatıyorlar, dünyanın yollarında bizi oradan oraya taşıyorlar, bizi beşiklerimizde sallıyorlar. Ve bu 20 Şubat gününde Reichstag başkanının sarayında hazır bulunan yirmi dört adam, bunların vekili sadece büyük sanayinin ruhban sınıfı; Ptah¹ rahipleri. Ve burada cehennem kapılarındaki yirmi dört hesap makinesi gibi kaygısızca duruyorlar.

1. Ptah, Eski Mısır'da Memphis'in yaratıcı tanrılarından biriydi. (Ç.N.)

NEZAKET ZİYARETİ

Karanlık bir meyille düşmana teslim olduk pasif ve kaygı doluyduk. O günden sonra tarih kitaplarımız korkunç olayı tekrarlayıp durdular, parıltı ve mantık bunu gerektirirdi. Böylece sanayi ve bankacılığın ruhban sınıfı devşirildikten, muhalifler susturulduktan sonra rejimin ciddiye alınabilecek tek düşmanı olarak yabancı güçler kaldı. Fransa ve İngiltere'yle gerilim, güç gösterileri ve iyi niyet ifadeleri arasında gidip gelerek gittikçe yükseldi. Kasım 1937'de bu iki ruh halinin dalgalanmaları arasında Saarland'ın ilhakı, Ren bölgesinin yeniden silahlandırılması ya da Condor lejyonunun Guernica'yı bombalamasıyla ilgili birkaç göstermelik protestonun ardından Konsey Başkanı Lord Halifax; havacılık bakanı, Luftwaffe¹ komutanı, Reich'in ormancılık ve avcılık bakanı, müteveffa Reichstag'ın başkanı, Gestapo'nun yaratıcısı Hermann Göring'in daveti üzerine kişisel bir ziyaret yapmak üzere Almanya'ya gitti. Halifax bunca sığara rağmen rahatsız olmamıştı, bu lirik ve yaygaracı adam bu omzu kalabalık namı antisemit ona tuhaf gelmiyordu. Fakat Halifax'ın, oyununu saklayan biri tarafından tufa-

ya getirildiği, karşısındakinin züppe kılığının farkına varmadığı söylenemezdi, adamın unvanları bitmek bilmiyordu, retorığı hezeyanlıydı, karanlıktı, silueti koca göbekliydi; hayır. Artık 20 Şubat toplantısından çok uzaktaydık Naziler artık hiç kimseden çekinmiyorlardı. Sonra birlikte avlandılar, birlikte güldüler, birlikte akşam yemeği yediler; ve şefkat ve sempati gösterisinde asla cimrilik etmeyen, hep aktör olmayı hayal etmiş, kendi tarzında da bir anlamda olmuş Hermann Göring konuğunun omzuna vurdu, hatta ihtiyar Halifax'la biraz dalgasını geçti, yüzüne karşı çift anlama gelebilecek laf oyunları yaptı, bu da muhatabını afallattı, cinsel bir imada bulunulmuş gibi rahatsız etti.

Bu süre avcısı sisli ve tozlu ağıyla onu tuzacağına düşürmüş olabilir miydi? Oysa Lord Halifax, tıpkı Alman sanayisinin yirmi dört büyük rahibi gibi, Göring hakkında biraz fikir sahibi olmalıydı, hikâyesini biraz biliyor olmalıydı; darbeci hayatını, havalı üniformalara merakını, morfinmanlığını, İsveç'te gözaltına alınmış olduğunu, aşırı şiddet düşkünlüğünü, akli dengesizlik ve depresyon tanımlarını, intihar eğilimini... Bu ilk uçuş kahramanının, Birinci Dünya Savaşı pilotunun, paraşüt tüccarının, bu eski askerin ipiyle kuyuya inecek olamazdı. Naif ya da amatör değildi Halifax, Göring'in öfkeli bir gevşeklik içinde esenlik dersleri savurduğu bizon parkında ikisinin birlikte hayranlıkla dolaştıklarını kısa bir filmde gördüğümüz bu gezintiyi tuhaf bulmamak için fazlasıyla iyi bilgilendirilmiş olmalıydı. Göring'in şapkasına taktığı küçük, tuhaf tüyü, kürklü yakasını, acayip kravatını fark etmemiş olamazdı. Belki Halifax da aynı yaşlı babası gibi avlanmayı seviyordu, eğer öyleyse Schorfheide hoşuna gitmiş olmalıydı; fakat Hermann Göring'in üzerindeki tuhaf deri montu görmemiş olamazdı, kemerindeki hançeri de öyle, kaba şakalarla üzeri örtülen uğursuz imaları duyma-

mış olamazdı. Belki onu sokak soytarısı kılığında ok atarken görmüştü; evcilleştirilmiş vahşi hayvanları görmüştü muhakkak, sahibinin yüzünü yalamaya gelen küçük aslan yavrusunu. Bütün bunları hiç görmemiş olsa bile Göring'le sadece on beş dakika bile geçirmiş olsa evinin bodrum katında dev boyutlarda oyuncak tren setleri kurduğunu ve bunun gibi bir yığın tuhaf budalalık gevelediğini mutlaka duymuş olmalıydı. Yaşlı tilki Halifax onun hezeyanlı megalomanlığını fark etmemiş olamazdı; hatta belki arabasını kullandığı sırada bir anda ellerini direksiyondan çekip rüzgâra karşı haykırdığına da şahit olmuştu! Yapış yapış ve şişkin maskenin altındaki korkunç özü keşfetmemiş olamazdı. Sonra Führer'le de karşılaşmıştı Halifax ve orada da hiçbir şey görmemiş olmalıydı! Cennetteki yerini hiç düşünmeden Hitler'e, barış içinde ve istişareyle cereyan ettikten sonra, Almanların, Avusturya ve Çekoslovakya'nın bir kısmı üzerindeki iddialarının majestelerinin hükümeti nezdinde gayrimeşru olmayacağını söyleyecek kadar ileri gitmişti. Yabani değildi Halifax. Son bir anekdot onunla ilgili daha iyi bir fikir verecektir: Lord Halifax, Berchtesgaden'in önünde onu bıraktıkları yerde arabanın yakınında bir karaltı görmüş, bunun uşak olduğunu düşünmüştü. Peronun basamaklarını çıkmasına yardım etmek için onu karşılamaya geldiğini sanmıştı. Bunun üzerine, arabanın kapısını açtıklarında adama paltosunu uzattı. Ama o anda von Neurath ya da başka birisi, belki de bir uşak, kısık bir sesle kulağına fısıldadı: "Führer!" Lord Halifax gözlerini kaldırdı. Gerçekten de Hitler'di bu. Onu uşak zannetmişti! Daha sonra küçük hatıra kitabı *Günlerin Zirvesi*'nde¹ anlattığı gibi burnunu kaldırmaya tenezzül etmemişti: önce sade-

1. *Plénitude des Jours*. (Ç.N.)

ce pantolon, onun altında da bir çift kundura görmüştü. Burada Lord Halifax'ın üslubu ironiktir, bizi güldürmeye çalışır. Ama ben bunu matrak bulmuyorum. Davul gibi sağır, kaz kadar beyinsiz, *fields*'ler kadar dar görüşlü, sırtını atalarına gururla dayayan bu diplomat, bu İngiliz aristokratı, beni pek etkilemiyor. Görev aldığı yıllar boyunca İrlanda'ya her türlü ilave yardıma şiddetle karşı çıkan pek saygıdeğer ilk vikont, maliyeden sorumlu Halifax değil miydi? Kıtık bir milyon insanın canını aldı. Pek saygıdeğer ikinci vikont, Halifax'ın babası, kralın uşağı olan hayalet hikâyeleri koleksiyonu yapardı, ölümünden sonra hayalet oğullarından biri bunları yayımladı, insan gerçekten bunun arkasına saklanabilir mi? Üstelik bu beceriksizliğin hiç istisnai bir tarafı yok, şapşal bir ihtiyarın gafı değil bu, bu toplumsal körlük, kibir. Öte yandan fikirler söz konusu olduğunda pek de iffetli değildir Halifax. Hitler'le görüşmesi hakkında Baldwin'e şöyle yazar: "Milliyetçilik ve ırkçılık etkili güçler, fakat ben bunları ne doğaya aykırı ne ahlaksız buluyorum!" Biraz daha sonraysa şöyle: "Bu insanların komünistlerden gerçekten nefret ettiklerinden şüphe duymam. Ve sizi temin ederim, onların yerinde olsaydık biz de aynısını hissederdik." Bugün hâlâ *yatıştırma politikası* dediğimiz şeyin öncülleri bunlardı.

GÖZDAĞI

Sonuçta nezaket ziyaretleri devam ediyordu. Gel gör ki 5 Kasım günü, yani Halifax'ın Almanlarla barışı konuşmaya gelmesinden hemen hemen on-on iki gün önce Hitler, ordularının komutanlarına, Avrupa'nın bir kısmını zor kullanarak nasıl ele geçirmeyi tasarladığını açıklamıştı. Önce Avusturya ile Çekoslovakya istila edilecekti. Almanya fazlasıyla sıkışıp kalmıştı ama insanoğlunun arzularının sonu asla gelmediği, başı sürekli bulanık ufuklara döndüğü, paranoyakça dalgalanmaların üzerine tuz biber olan bir nebze megalomani bu bayır aşağı inişi iyice karşı konulmaz hale getirdiği için Herder'in hezeyanlarından ve Fichte'nin nutuklarından sonra Hegel'le ve Schelling'in kalplerin birliği rüyasıyla meşhur olmuş bir halkın gözünden baktığınızda *yaşam alanı* kavramı yenilik sayılmazdı. Elbette bu toplantı gizli kalmıştı ama Halifax'ın gelişinden hemen önce, Berlin'de nasıl bir havanın estiği anlaşılabilir. Üstelik hepsi bu kadar değil. Goebbels 8 Kasım'da, yani Halifax'ın ziyaretinden dokuz gün önce, Münih'te "Ebedî Yahudi" temalı büyük bir sanat sergisinin açılışını yapmıştı. Dekor buydu. Hiç kimse Nazilerin projelerini, gaddarca niyetlerini bilmiyor olamazdı. 27 Şubat 1933'teki Reichstag Yangını, aynı sene Dachau Toplama Kampı'nın açılışı, aynı

sene akıl hastalarının kısırlaştırılması, sonraki sene uzun bıçaklar gecesi,¹ 1935'te kanın ve Alman onurunun korunması hakkında kanunlar ve ırk özelliklerinin liste haline getirilmesi yeter de artardı bile.

Reich'in emellerinin hızla yöneldiği Avusturya'da, –bir buçuk metrelik küçücük boyuna bakmadan– bütün yetkileri kendinde toplayan Şansölye Dollfuss, Avusturyalı Naziler tarafından 1934'te öldürülmüştü. Halefi Schuschnigg de onun otoriter siyasetini devam ettirmişti. Almanya bunun üzerine yıllar boyu bir suikastlar, şantajlar ve ayartmalar potpurisi olan riyakâr bir diplomasi yürütmüştü. Nihayet Halifax'ın ziyaretinden en fazla üç ay sonra Hitler tonunu yükseltti. Avusturyalı küçük despot Schuschnigg Bavyera'da huzura çağrıldı, artık dikta zamanıydı; gizli manevralar döneminin vadesi dolmuştu.

Schuschnigg 12 Şubat 1938 günü Adolf Hitler'le görüşmek için Berchtesgaden'e gitti. Gara kayakçı kılığında geldi, seyahatinin bahanesi kış sporlarıydı. Kayak ekipmanını trene yükledikleri sırada Viyana'da kutlamalar son hızıyla devam ediyordu. Karnaval zamanıydı; en neşeli günler tarihin en uğursuz randevularıyla çakışmıştı işte. Bando mızıkâ, kadril dansı, havai fişekler. Bir şekerleme çığı altında Strauss'un zarafet ve letafet timsali yüz elli valsinden biri çalınıyordu. Viyana karnavalı, Venedik ya da Rio karnavalından daha az bilinir elbette. Orada öylesi güzel maskeler takılmaz öylesi ateşli danslarla kendinden geçilmez. Hayır. Bir dizi balodan başka bir şey değildir bu. Ama yine de muazzam bir kutlamadır. Katolik ve korporatist, küçük bir devletin çeşitli birimleri eğlenceler düzenler. İşte Avusturya'nın can çektiği sırada ülkenin tebdil-i kıyafet edip kayakçı kılığına

1. 30 Haziran 1934 gecesi gerçekleştirilen, çok sayıda Nazi muhalifinin öldürüldüğü siyasi tasfiye operasyonunun adı. (Ç.N.)

girmiş şansölyesi, ihtimal verilmeyen bir seyahat için gecenin karanlığından yararlanıyordu ve Avusturyalılar bayram etmeye devam ediyordu.

Sabah, Salzburg Garı'nda, bir jandarma kordonu vardı sadece. Hava nemli ve soğuktu. Schuschnigg'i taşıyan araba uçak pisti boyunca ilerledi sonra karayoluna çıktı; engin, gri gökyüzü onu düşüncelere gark etmişti. Hülyaları arabanın sarsıntısına kendini bırakıyor, kırağı yumaklarına karışıyordu. Her hayat zavallı ve ıssız her yol hüznüydü. Sınır yaklaşıyordu, Schuschnigg aniden bir kaygıya kapıldı; gerçeğin kıyısında olma duygusuna; şoförünün kafasına bakıyordu.

Sınırdan von Papen onu karşılamaya geldi. Uzun, zarif yüzü şansölyeye güven telkin etti. Arabaya bindiği sırada von Papen, üç Alman generalin de toplantıda hazır bulunacağını söyleyip umursamaz bir tavırla, "Bunda bir sakınca görmezsiniz umarım?" dedi. Gözdağı teşebbüsü epey kabaydı. En hoyrat hileler bizi lal eder. Hiçbir şey söylemeye cüret edemeyiz. En derinimizdeki fazla kibar, fazla çekingen varlık bizim yerimize cevap verir; söylenmesi gereken şeyin tersini söyler. Schuschnigg de itiraz etmedi ve sanki hiçbir şey olmamış gibi araba yoluna devam etti. Ölgün bakışları yolun yan tarafına kaydığı sırada askerî bir kamyon onları solladı, arkasından da iki zırhlı SS arabası geliyordu. Avusturya şansölyesi donuk bir iç sıkıntısı hissetti. Bu arı kovanına ne halt etmeye gelmişti? Yavaş yavaş Berchtesgaden'e tırmanmaya başladılar. Schuschnigg huzursuzluğuna hâkim olmaya çalışarak gözlerini çam ağaçlarının zirvesine dikti. Susuyordu. Von Papen de tek kelime etmiyordu. Sonra araba Berghof'a geldi, kapı açıldı ve tekrar kapandı. Schuschnigg korkunç bir tuzağa düştüğü duygusuna kapıldı.

BERGHOF GÖRÜŞMESİ

Sabah saat on bire doğru, birkaç nezaket gösterisinin ardından Adolf Hitler'in çalışma odasının kapıları Avusturya şansölyesinin arkasından kapandı. Bu ziyaret sırasında bütün zamanların en fantastik ve en grotesk sahnelerinden biri gerçekleşti. Bunun tek bir şahidi var. O da Kurt von Schuschnigg.

Schuschnigg'in *Avusturya İçin Requiem*¹ adını verdiği anılarının en acıklı bölümü Tasso'dan biraz kibirli bir alıntının ardından, Berghof'un pencerelerinden birinin önünde başlar. Avusturya şansölyesi, Führer'in daveti üzerine oturur, bacak bacak üstüne atar, sonra biraz rahatsız bir tavırla bacaklarını tekrar çözer. Kendini uyuşmuş, güçten düşmüş hissetmektedir. Biraz önce duyduğu iç sıkıntısı, tavan oyuklarının arasına asılmış, koltukların altına gizlenmiş olarak burada da mevcuttur. Ne diyeceğini pek bilemeyen Schuschnigg kafasını çevirir ve manzaraya hayran olur; sonra heyecanla bu çalışma odasının şahit olduğu tarihî görüşmelerden dem vurur. Hitler hemen onu tersler: "Manzaradan ya da havadan sudan konuşmak için gelmedik buraya!" Schuschnigg do-

1. *Ein Requiem in Rott-Weiss-Rot.* (Y.N.)

nup kalır; bu kez yapmacıklı ve beceriksiz bir belagatle sanki sırf gelip geçici bazı küçük sıkıntıları açıklığa kavuşturmak için buraya gelmiş gibi Temmuz 1936 tarihli sefil Avusturya-Alman anlaşmasından söz ederek durumu kurtarmaya çalışır. Avusturya şansölyesi nihayet, umutsuz bir hamleyle, sefil bir can simidine tutunur gibi iyi niyetine sarılarak son yıllarda yürüttüğü Alman siyasetinin hasbehas Alman olduğunu beyan eder. Adolf Hitler'in beklediği de budur.

“Siz buna Alman siyaseti mi diyorsunuz Sayın Schuschnigg? Aksine bir Alman siyasetinden kaçınmak için her şeyi yaptınız!” diye gürler Hitler. Schuschnigg'in beceriksizce bir kendini haklı çıkarma çabasından sonra Hitler, kendini kaybedip daha da ileri gider: “Zaten Avusturya hiçbir zaman Reich'a hizmet eden bir şey yapmadı. Avusturya tarihi kesintisiz bir ihanetler silsilesidir.”

O anda Schuschnigg'in elleri ter içinde kalır ve oda ona koskocaman gibi gelir! Yine de her şey sakın görünüyordur. Koltuklar kaba bir kumaşla kaplı, yastıklar fazla yumuşak, ahşap duvar kaplamaları son derece düzenli abajurlar küçük ponponlarla çevrelenmiştir. Schuschnigg soğuk çayırın ortasında kışın göbeğinde gökyüzünün altında dağlara karşı yapayalnız kalmıştır aniden. Pencere koskocaman olur. Hitler soluk gözleriyle ona bakar. Schuschnigg yeniden bacak bacak üstüne atar ve gözlüğünü düzeltir.

O sırada Hitler ona “beyefendi” diyor, Schuschnigg ise kararlılıkla ona “şansölye” diye hitap etmeye devam ediyordu. Hitler onu bir paçavra gibi atmış, Schuschnigg ise kendini haklı çıkarmak için Alman siyaseti izliyor olmakla övünmüştü; şimdiyse Alman şansölyesi Avusturya'ya hakaret ediyor, hatta Avusturya'nın Alman tarihine katkısının sıfıra eşit olduğunu haykırıyordu ve yüce gö-

nüllü, müsamahakâr Schuschnigg, işi uzatmadan arkasını dönüp gideceğine çalışan bir öğrenci gibi umutsuzca Avusturya'nın tarihe meşhur katkılarına bir örnek bulmak için hafızasını yokluyordu. Büyük bir karmaşa içinde son sürat asırların ceplerini karıştırıyordu. Ama hafızası bomboştu, dünya bomboştu, Avusturya bomboştu. Ve Führer'in gözleri inatla ona sabitlenmişti. Umutsuzluğun verdiği telaşla aklına ne gelse beğenirsiniz? Beethoven! Şu bizim Beethoven, şu asabi, sağır, cumhuriyetçi, şu iflah olmaz münzevi. Evet, alkolik bir babanın oğlu olan, *esmer tenli* Beethoven; Avusturya şansölyesi, ırkçı ve pısırik küçük aristokrat Kurt von Schuschnigg, tarihin cebinden Beethoven'ı çıkartarak onu beyaz bir kumaş parçası gibi Hitler'in suratına salladı aniden. Zavallı Schuschnigg. Gitti, hezeyana karşı bir müzisyeni getirdi, askerî saldırı tehdidine karşı *Dokuzuncu Senfoni*'yi Avusturya'nın tarihte gerçek bir rol oynadığını göstermek için *Appassionata*'nın üç küçük notasını getirdi.

“Beethoven Avusturyalı değil, Alman,” diye karşılık verdi Hitler, beklenmeyen bir alaycılıkla. Ve bu doğrudu. Schuschnigg bunu aklına dahi getirmemişti. Beethoven tartışmasız Alman'dı. Bonn'da doğmuştu. Neresinden bakılırsa bakılsın masa örtüsü gizlice çekilse de, tarihteki bütün salnameler karıştırılsa da, Bonn hiçbir zaman bir Avusturya şehri olmamıştı, asla. Bonn Avusturya'ya Paris kadar uzaktı! Beethoven'ın Rumen, hatta Ukraynalı olduğunu söylemek gibi bir şeydi bu, oralar daha uzak değildi. Oldu olacak Hırvat olsun ya da hazır başlamışken Marsilyalı; Marsilya da Viyana'ya daha uzak değil.

“Orası öyle,” diye mırıldandı Schuschnigg, “ama Avusturya vatandaşlığına geçmişti.” Bir devlet başkanları toplantısından çok uzakta olduğumuz kesindi.

Hava tatsızdı. Görüşme sona erdi. Birlikte yemek yemek gerekiyordu. Merdivenlerden yan yana indiler. Berghof'un yemek salonuna girmeden önce Schuschnigg, Bismarck'ın bir portresiyle sarsıldı: büyük şansölyenin sol gözkapağı sert bir şekilde gözünün üzerine düşüyordu, bakışı soğuk, bezgindi; derisi sarkmış gibiydi. Salona girdiler, oturdular; Hitler masanın ortasındaydı, Avusturya şansölyesi tam karşısındaydı. Yemek olağan geçti. Hitler yatışmış gibiydi hatta gevezeliği üstündeydi. Çocuksu bir şevkle Hamburg'da *dünyanın en büyük köprüsünü* yaptıracağını anlattı. Sonra da yakında *en yüksek binaları* inşa ettireceğini söyledi, kendini dizginleyemediği anlaşılıyordu, o zaman Amerikalılar, Almanya'da daha büyük ve Amerika'dakinden çok daha iyi inşaatlar yapıldığını görecektlerdi. Daha sonra salona geçildi. Kahve servisini genç SS'ler yaptı. Nihayet Hitler çıktı ve Avusturya şansölyesi ânında baca gibi sigara içmeye başladı.

Schuschnigg'in elimizde bulunan fotoğrafları bize iki yüzünü gösteriyor: soğuk, haşın bir yüz, daha çekingen, kendine dönük, neredeyse hülyalı bir başka yüz. En çok bilinen resminde dudakları sımsıkıdır, dalıp gitmiş gibidir, bedeni ise terk edilmiş, çökmüştür adeta. Bu fotoğraf 1934'te Cenevre'deki evinde çekilmiştir. Schuschnigg ayakta durmaktadır, belki endişelidir. Yüz hatlarında gevşek, mütereddit bir şeyler vardır. Sanki elinde bir kâğıt tutmaktadır ama resim bulanıktır ve koyu bir leke fotoğrafın alt tarafını kapatır. Dikkatlice bakılırsa Schuschnigg'in ceket ceplerinden birinin kapağını koluyla kırıştırdığı görülür, bir de tuhaf bir nesne dikkat çeker, belki de bir bitki sağ taraftan kadraja girmiştir. Fakat bu fotoğrafı benim tasvir ettiğim haliyle kimse bilmez. Bunu görmek için Fransa Ulusal Kütüphanesi'nin baskı-resim ve fotoğraf bölümüne gitmek gerekir. Bizim bildiğimiz fotoğraf kesilip yeniden kadrılanmıştır. Dolayısıyla belge-

lerin sınıflandırılması ve muhafazasıyla görevli birkaç arşivci dışında hiç kimse ne Schuschnigg'in düzgün kapanmamış cep kapağını, ne fotoğrafın sağ tarafındaki tuhaf nesneyi –bir bitki ya da her neyse–, ne de kâğıdı görmüştür. Fotoğraf yeniden kadrajlandıktan sonra tamamen farklı bir etki uyandırır. Bir tür resmiyet, bir ağırbaşlılık taşır. Avusturya şansölyesinin orijinal fotoğraftakinden daha ciddi daha az sersem görünmesi için anlamsız birkaç milimetreyi, gerçeğin bir kısmını ortadan kaldırmak yetmiştir; sanki alanı biraz kapatmak birkaç düzensiz unsur silmek ve böylece dikkati onun üzerine yoğunlaştırmak Schuschnigg'e bir ağırlık verecekmiş gibi. Hiçbir şeyin masum olmadığı anlatı sanatı böyledir işte.

Ama şimdi Berghof'ta ne ağırlıktan söz edilebilirdi ne de ağırbaşlılıktan. Burada geçerli tek bir kadraj, tek bir ikna sanatı, istenen şeyi elde etmenin tek bir yolu vardı; korku. Evet burada korku hüküm sürüyordu. Kinayeli nezaketler, otoritenin ölçülü biçimleri, sahte görünüşler son bulmuştu. Burada, küçük *junker* tir tir titriyordu. Schuschnigg önce, kendisiyle bu şekilde konuşmaya cüret edilmesine şaşır kaldı. Zaten bu hadiseyi bir süre sonra adamlarından birine açacaktı, kendini hakarete uğramış hissediyordu. Fakat yine de çekip gitmedi, en ufak bir memnuniyetsizlik göstermedi, sigara içti. Sigara üstüne sigara içti.

İki uzun saat geçti aradan. Sonra saat on altıya doğru Schuschnigg ile danışmanı, Ribbentrop ve von Papen ile buluşmak üzere bir bekleme odasına davet edildiler. İki ülke arasındaki yeni bir anlaşmanın birkaç maddesini sundular onlara, bunların Führer'in mümkün olan en son tavizleri olduğunu da belirttiler. Peki bu anlaşma neyi gerektiriyordu? İlk olarak –biraz içi boş ve pek de kapsamlı olmayan bir formülle–, Avusturya ile Reich'in, her iki tarafı da ilgilendiren uluslararası sorunlarda istişa-

re etmelerini gerektiriyordu. Avusturya'da nasyonal sosyalist fikirlere izin verilmesini –ki işler burada çatallaşıyordu– ve bir Nazi olan Seyss-Inquart'ın tam yetkiyle içişleri bakanı tayin edilmesini şart koşuyordu – muazzam bir müdahale. Ayrıca namı bir Nazi olan Dr. Fischböck'e de hükümette yer verilmesini. Sonra Avusturya'da hapsedilmiş bütün Naziler için cürüm işlemiş olanlar dahil, genel af şart koşuyordu. Bütün nasyonal sosyalist memurlarla subayların eski görevlerine iade edilmelerini gerektiriyordu. İki ordu arasında derhal yüz kadar subayın teatisini ve Nazi Glaise-Horstenau'nun Avusturya savaş bakanı olarak tayinini gerektiriyordu. Nihayet –son utanç olarak– Avusturya propaganda müdürünün görevden uzaklaştırılmasını gerektiriyordu. Bu tedbirler sekiz gün içinde gerçekleşmiş olmalıydı, bunun karşılığında –büyük bir taviz olarak– “Almanya, Avusturya'nın bağımsızlığını ve Temmuz 1936 konvansiyonuna bağlılığını yeniden tasdik ediyor”du, ki bu da zaten içeriğinden boşaltılmış oluyordu. Son olarak bütün bu okuduklarımızın ardından eşi benzeri duyulmamış bir ifade geliyordu: “Almanya, Avusturya'nın iç siyasetine her türlü müdahaleyi reddeder.” Hayal âleminde olmalıyız.

Bunun üzerine tartışma başlar ve Schuschnigg Almanların dayattıkları zorunlulukları hafifletmek için uğraşır; fakat her şeyden önce görünüşü kurtarmaya çalışır. Bazı ayrıntılar değiştirilir. Bir gölün etrafında toplanmış, sırayla aynı gözü aynı dişi kullanan kurbağalar gibidirler. İnce pazarlıkların, önemsiz değişikliklerin ardından Ribbentrop nihayet üç maddeyi düzeltmeyi kabul eder. Aniden tartışma kesilir: Hitler, Schuschnigg'i çağırır.

Çalışma odası ıslık içinde yüzüyordu. Hitler, geniş adımlarla volta atıyordu. Avusturya şansölyesi yeniden bir iç sıkıntısı hissetti. Schuschnigg oturur oturmaz Hit-

ler saldırgan bir tavırla nihai bir uzlaşma girişimine razı olduğunu bildirdi. “Taslak burada,” dedi, “müzakere olmayacak. Tek bir virgül bile değiştirmeyeceğim! Ya imzalarsınız ya da görüşmeleri sürdürmemizin anlamı yok demektir. Kararımı gece vereceğim.” Führer en ciddi ve en uğursuz tavrını takınmıştı.

O an, Şansölye Schuschnigg’in rezillik ile yücelik arasında bir seçim yapması gerekiyordu. Bu vasat dalave-reye teslim olup ultimatomu kabul edecek miydi? Beden bir zevk enstrümanıdır. Adolf Hitler’in bedeni çılgınca seğiriyordu. Bir otomat gibi kaskatı ve tükürük gibi virüslü. Hitler’in bedeni rüyalara ve zihinlere girmiş olmalıydı; zamanın gölgeleri içinde mahpushane duvarları üzerinde kayıştan yatakların altında sürünerek insanların kendilerine musallat olan karaltıları kazıdıkları her yerde onu bulmak mümkündü sanki. Belki de Hitler ultimatomunu Schuschnigg’in kafasına fırlattığı sırada, dünyanın kaderinin, zamanın ve mekânın kaprisli koordinatları arasından bir anlığına, tek bir anlığına Kurt von Schuschnigg’in ellerine düştüğü sırada, bundan birkaç yüz kilometre ileride, Ballaigues’deki huzurevinde Louis Soutter,¹ belki de kâğıttan bir masa örtüsünün üzerine parmaklarıyla şu karanlık danslarından birini çizmekteydi. Korkunç, ucube kuklalar, siyah bir güneşin yuvarlandığı ufukta coşkuyla kıpırdanıyor. Sislerin içinden çıkarak her yöne doğru koşup kaçıyor iskeletler, hayaletler. Zavallı Soutter. Huzurevinde on beş yıldan uzun bir süreyi geride bırakmıştı bile, çöp kutusundan aşırılmış berbat kâğıt parçalarının, kullanılmış zarfların üzerine yürek darlıklarını resmetmekle geçen on beş yıl. Ve şu anda Berghof’ta Avrupa’nın kaderiyle oynandığı sırada onun

1. Louis Soutter (1871-1942): İsviçreli ressam ve illüstratör. (Ç.N.)

demirden teller misali eğilip bükülen, karanlık, küçük adamları bana bir kehanet gibi görünür.

Soutter evinden uzakta, çok uzakta, yaban ellerde, dünyanın öbür ucunda, endişe verici bir perişanlık içinde geçirdiği uzun bir dönemin ardından geri dönmüştü. Bunun ardından idareten yaşamıştı. Turistik mevsimde danslı çaylarda müzisyenlik yapmaya ve gittiği her yerde deli olduğuna dair şöhreti de onu takip etmeye başlamıştı. Yüzünde derin bir melankolinin izleri vardı. Ve Ballaigues Huzurevi'ne kapatılmıştı. Arada bir kaçıp gidiyordu; bir deri bir kemik, soğuktan yarı ölü bir halde geri getiriyorlardı onu. Yukarıda, odasında, çizim üstüne çizim yığıyordu; biçimsiz, siyah varlıkları, titreşip duran koca sakatları temsil eden muazzam bir krokiler kümesi. Uzun kır yürüyüşleriyle yorgun bedeni de öyle zayıftı ki. Yanakları boşalıp içeri çökmüştü; hiç dişi kalmamıştı. 1937'ye doğru, sonunda ellerini deforme eden eklem iltihabı yüzünden resim çizmek için fırça ya da kalem tutamaz hale gelip bir de neredeyse kör olunca parmaklarını mürekkebe batırarak resim yapmaya başlamıştı. Hemen hemen yetmiş yaşındaydı. En güzel eserlerini o sırada yaptı; coşkulu, çılgın, siyah siluet grupları resmetmeye başladı. Sanki kan salkımlarıydı bunlar. Çekirgelerin uçuşuydu. Bu çılgınca taşkınlık Louis Soutter'nin zihninde, onu dehşete düşüren bir saplantı biçiminde yaşıyordu. Fakat Jura kantonunda, Ballaigues'deki uzun inziva yılları sırasında Avrupa'da onun etrafında olup bitenler akla getirilirse bu çarpık, mustarip, elleri kolları oynayan kara bedenler selinin, bu cesetler zincirinin bir şeyleri sezdikleri düşünülebilir. Kendi hezeyanı içinde mahpus zavallı Soutter, belki de farkında olmaksızın etrafındaki dünyanın can çekişmesini parmaklarıyla filme alıyordu adeta. Sanki ihtiyar Soutter, zavallı bir cenaze arabasının arkasından bütün dünyaya, bütün dünyanın hayaletlerine resmi ge-

çit yaptıyordu. Her şey aleve ve koyu bir dumana dönüşüyordu. Soutter çarpık parmaklarını küçük mürekkep kabına batırıyor ve bize kendi zamanının ölü hakikatini sunuyordu. Koca bir ölüm dansı.

Berghof'ta Louis Soutter'den çok uzaktaydık, onun tuhaf çekingenliğinden çok uzaktaydık, Ballaigues'nün yemekhanesinden çok uzaktaydık. Orada daha aşağılık bir iş dönmekteydi. Louis Soutter'ın bereli parmaklarını belki de tam siyah mürekkep kabına daldırdığı sırada Schuschnigg sabit gözlerle Adolf Hitler'e bakmaktaydı. Daha sonra hatıralarında Hitler'in insanlar üzerinde büyümlü bir etkisi olduğunu yazacak, "Führer başkalarını manyetik bir güçle kendine çekerdi, sonra öyle bir şiddetle iterdi ki, hiçbir şeyin dolduramayacağı dipsiz bir uçurum açılırdı," diye de ekleyecekti. Görüldüğü üzere Schuschnigg esoterik açıklamalar konusunda elini korkak alıştırmamıştır. Bu da zayıflıklarını teyit eder. Reich'in şansölyesi doğaüstü bir varlıktır, Göbbels'in propagandasının bize göstermek istediği de işte bu korkutucu, efsanevi, hayali yaratıktır.

Sonunda Schuschnigg teslim oldu. Hatta daha beterini yaptı. Mızıldandı. Sonra imzalamaya hazır olduğunu beyan etti, fakat son derece pısrık, son derece iradesiz, aynı zamanda son derece zayıf bir itiraz dile getirdi: "Yalnız bir şeye dikkatinizi çekeceğim," dedi yüzünü şekilsizleştiren gözle görülür bir kurnazlık ve zayıflık karışımıyla, "bu imza size hiçbir şey kazandırmaz." O an Hitler'in yaşadığı şaşkınlığın tadını çıkarmış olsa gerekti. Adolf Hitler'in karşısında felekten koparabildiği tek minik üstünlük parıltısının tadını çıkarmış olsa gerekti. Evet, o da zevk almış olmalıydı, ama başka bir şekilde, bir salyangozun cıvık boynuzlarından zevk aldığı gibi belki. Evet, zevk almış olmalıydı. Bu sözünden sonraki sessizlik, son-

suzluk kadar sürdü. Schuschnigg kendi karşı konulmaz, minicik payını hissetti. Ve koltuğunda kıvrıldı.

Hitler şaşırmış gözlerle baktı. Ne söylüyordu bu adam? “Anayasamıza göre,” diyerek daha da ileri gitti Schuschnigg ciddi bir tavırla, “hükümet üyelerini en yüksek otorite, yani cumhurbaşkanı tayin eder. Aynı şekilde genel af ilanı da ona ait bir imtiyazdır.” Yani bu noktada Schuschnigg, Adolf Hitler’e teslim olmakla yetinmiyor, bir de üstelik bir başkasının arkasına saklanıyordu. Küçük otokrat, kendi iktidarı başına bela olunca birdenbire onu paylaşmaya razı oluyordu.

Fakat en tuhafı Hitler’in tepkisi oldu. Bu kez de o bir şeyler geveledi, “O halde siz, kendi yetkinizle...” dedi, ne olduğunu anlamamış gibi. Anayasa hukukuyla ilgili itirazlar onu aşıyordu. Propagandasına hizmet için görünüşü kurtarmaya hep önem veren Hitler, birdenbire afalladığını hissediyor olmalıydı. Anayasa hukuku da matematik gibidir, orada hile yapılmaz. Hitler gevelemeye devam etti: “Sizin zorunluluğunuz...” Bunun üzerine Schuschnigg gerçekten zaferinin zevkini tatmış olsa gerekti; nihayet avucunun içine almıştı onu! Hukukla avucunun içine almıştı, hukuk okumuş olmasıyla eğitimiyle! İşte o kadar, parlak avukat, küçük, cahil kışkırtıcıyı avucunun içinde tutuyordu. Evet anayasa hukuku diye bir şey vardı ve karıncalarla sıçanlara göre değildi bu, hayır, şansölyelere, gerçek devlet adamlarına göreymiş; çünkü beyefendi, anayasal bir norm, yolunuzu aynı bir ağaç kütüğünün ya da polis kordonunun kestiği kudretle keser!

Bunun üzerine fena halde coşmuş durumdaki Hitler çalışma odasının kapısını hoyratça açtı ve hole doğru gürledi: “General Keitel!” Sonra Schuschnigg’e döndü ve, “Sizi daha sonra tekrar çağırtacağım,” dedi. Schuschnigg dışarı çıktı, kapı kapandı.

General Keitel, Nürnberg duruşmalarında bu olayı izleyen sahnede neler yaşandığını anlatmıştı. Bu sahnenin tek tanığıydı. General içeri girdiğinde Hitler onun oturmasını istemiş, sonra kendi de oturmuştu. Führer esrarengiz ahşap kapıların arkasında, ona söyleyecek özel bir şeyi olmadığını bildirmiş, sonra bir an hareketsiz ve sessiz kalmıştı. Hiç kimse kıpırdamıyordu. Hitler düşüncelere dalmıştı, Keitel ise hiçbir şey söylemeden onun yanında oturuyordu. Keitel şansölye için bir piyondur, sadece bir piyon, başka hiçbir şey değil, onu bu şekilde kullanıyordu. Ne kadar tuhaf görünürse görünsün bu istişarenin süresi boyunca hiçbir şey olmamıştı, kesinlikle hiçbir şey. En azından Keitel'in söylediği buydu.

Bu esnada Schuschnigg ve danışmanı en kötüsünden korkuyorlardı. Tutuklanacaklarını bile akıllarına getiriyorlardı. Aradan kırk beş dakika geçti... Ribbentrop ve von Papen'le anlaşma maddelerinin üzerinden hızlıca geçmeye devam ettiler; fakat Hitler tek bir virgölünü bile değiştirmeyeceğini ilan ettikten sonra neye yarardı. Bu herhalde Schuschnigg'in içini rahatlatma yoluydu, her ne pahasına olursa olsun sanki dünyanın en normal durumu söz konusuymuş gibi görünmeliydi. Dolayısıyla gerçek bir devlet başkanları görüşmesi varmış gibi hâlâ egemen bir devletin temsilcisiymiş gibi yapmaya devam etti. Fakat gerçekte sadece perişan haline resmî bir hava vermekten kaçıyordu, yoksa geri dönüşü olamayacaktı.

Nihayet Hitler, Kurt von Schuschnigg'i yeniden çağırttı. Ve hem nalına hem mihına vurulan, bir sahneden diğerine işin havasının değiştiği hoşnut etme sanatının esrarındandır ki, dikenler aniden yok oluverdi. Adolf Hitler sanki çok büyük bir imtiyaz ihsan ediyormuş gibi, "Hayatımda ilk defa, aldığım bir karardan dönmeye karar verdim," diye buyurdu. O anda belki de gülümsedi Hit-

ler. Gangsterlerle azılı deliler gülümsediklerinde onlara direnmek zordur; onları mutsuz eden şeyden bir an önce kurtulup huzura kavuşmak ister insan. Üstelik iki manevi işkence dilimi arasındaki gülümseyişin özel bir büyüğü vardı muhakkak, tıpkı bulutların arasından sızan ışık gibi. “Yalnız şunu tekrarlıyorum,” diye devam etti Hitler, faş eylediği sırrına bir ağırlık vererek, “bu en son deneme. Bu anlaşmanın şu andan itibaren üç gün içinde uygulamaya konmasını bekliyorum.” Hiçbir şey değişmediği, ayrıntılarda elde edilen düzeltmeler hesaba katılmadığı gibi ultimatoomun vadesi durduk yerde beş günden üç güne inmişti, Schuschnigg gıkını çıkarmadan kabul etti. Gücü kuvveti kalmamıştı, sanki bir imtiyaz elde edermiş gibi, ilkinden daha da belalı bir anlaşmaya boyun eğmişti.

Belgeler sekreteryaya gönderildikten sonra sohbet daha sevecen bir hal aldı. İşin komik tarafı ise, Hitler’in, Schuschnigg’e artık “sayın şansölye” diye hitap ediyor olmasıydı. Nihayet daktiloya çekilmiş nüshalar imzalandı ve Reich’in şansölyesi, Schuschnigg ile danışmanına akşam yemeğine kalmalarını teklif etti. Daveti kibarca reddettiler.

GEL DE KARAR VERME

Sonraki günlerde Alman ordusu yıldırma manevraları yapmaya başladı. Hitler en iyi generallerinden, istila hazırlığına benzer hareketlerde bulunmalarını istemişti. Bu tuhaftı işte, askerî tarih boyunca her türden katakulliyi görmüştük elbette ama bu bambaşka bir şeydi. Bir stratejinin ya da taktiğin parçası değildi, hayır, hiç kimse savaşta değildi henüz. Sadece psikolojik bir manevraydı bu, bir tehditti. Alman generallerinin bir hücum tiyatrosuna razı olduklarını düşünmek şaşırtıcı. Motorları gürültetmişler, pervaneleri vınlattmışlar, sonra da muzipçe içi boş kamyonları sınıra bir tur atmaya göndermişlerdi herhalde.

Viyana'da, Cumhurbaşkanı Miklas'ın odasında korku yükseliyordu. Manevralar etkisini göstermişti. Avusturya hükümeti Almanların onları gerçekten istila edeceğini düşünüyordu. O yüzden de her türlü çılgınlığı akıllarına getirdiler. Hitler'e doğduğu şehir olan Braunau am Inn'i on bin sakiniyle, Balıkçılar Çesmesi'yle, hastanesiyle, birahaneleriyle birlikte hediye ederlerse onu yatıştırabileceklerini sandılar. Evet, doğduğu şehir, deniz kabuğu şeklindeki kapı üstü pencereleriyle doğduğu ev ona verilsin. Hatıralarının bir parçası ona verilsin ve o da bizimle barış yapsın! Schuschnigg kendi küçük tahtını

korumak için ne uyduracağını şaşırdı. Alman saldırısının kapıya dayanmış olduğu kaygısıyla anlaşılmayı kabul etmesi ve Seyss-Inquart'ı içişleri bakanı tayin etmesi için Miklas'a yalvardı. Seyss-Inquart canavarın teki değildi, Schuschnigg onu bu konuda temin etti, ılımlı bir Nazi, gerçek bir vatanseverdi o. Hem sonra böylece iyi aile çocukları arasında olacaktı; zira Nazi Seyss-Inquart ile Hitler'in baskısı altındaki küçük diktatör Schuschnigg arkadaş sayılırlardı. Her ikisi de hukuk okumuşlardı, Justinianus'un *Institutiones*'ini karıştırmışlardı, bir tanesi Romalılardan miras esrarengiz bir hukuk nesnesi olan sahipsiz şeyler hakkında âlimane bir küçük yazı kaleme almış, diğeryse kilise hukukunun bilmem hangi tartışmalı noktasına dair bir layiha yazmıştı. Ayrıca müziği delice seviyorlardı. Bruckner hayranıydılar, Viyana Kongresi'nin yapıldığı şansölyelik bürolarında, Talleyrand'ın sivri potinleriyle ve engerek diliyle arşınladığı koridorlarda, kimi zaman, onun müzikal dilinden söz ederlerdi birlikte. Schuschnigg ve Seyss-Inquart, bir diğer sulh uzmanı olan Metternich'in gölgesinde Bruckner'den söz ederlerdi; Anton Bruckner'in hayatından söz ederlerdi, onun dindar ve mütevazı hayatından. Bu dindar ve mütevazı kelimeleri geçtiğinde Schuschnigg'in gözlükleri buğulanır, sesi boğuklaşırdı. Belki de ilk karısı aklına düşerdi, o korkunç araba kazası, vicdan azabı ve acı içinde geçen yıllar. Seyss-Inquart bokböceğine benzeyen küçücük gözlüklerini kaldırır, büyük salonun pencerelerine sürünerek geçerken uzun cümleler gevelerdi. Biraz heyecanla zavallı Bruckner'in üç ay boyunca akıl hastanesine kapatıldığını fısıldardı; Schuschnigg başını eğdi; düşüncelere dalmış olan Seyss-Inquart, alnında kim bilir hangi damarın atışıyla uzun, çok uzun ve monoton yürüyüşleri sırasında Anton Bruckner'in ağaçların yapraklarını saydığını, gizli ve beyhude bir tür hırs içinde bir

ağaçtan diğerine geçtiğini ve ona azap veren sayının artışı-
sına endişeyle şahit olduğunu anlatırdı. Ama Bruckner
kaldırım taşlarını, binaların pencerelerini de sayıyordu;
bir kadınla sohbet ederken kolyesindeki inci tanelerini
hızlıca saymaktan kendini alamıyordu. Köpeğinin kılla-
rını, yoldan geçenlerin saç tellerini, gökteki bulutları sa-
yıyordu. Bunu takıntılı nevroz olarak niteliyorlardı; onu
yiyip bitiren bir ateşti bu. Seyss-Inquart gözlerini büyük
salonun avizelerine dikerek Bruckner'in müzikal tema-
larını alaycı "es"lerle yalıtıldığını ekledi. Üstelik onun sen-
fonileri ustalıklı bir düzenlemeden, temaların intizamla
art arda gelişinden oluşuyor gibiydi. Seyss-Inquart büyük
merdivenin tırabzanında elini sürüklerken bu senfoni-
lerde son derece sağlam, son derece güçlü bir mantıksal
temele uyan birbirine bağlanma özellikleri olduğunu,
öyle ki, müzisyenin *Dokuzuncu Senfoni*'sini bitirmesinin
mümkün olmadığını mırıldandı. Son bölümü iki yıl bo-
yunca bir kenara bırakmak zorunda kalmıştı; ardı arkası
gelmez düzeltmeleri, sonunda bazen arkasında aynı bö-
lümün on yedi ayrı versiyonunu bırakıyordu.

Schuschnigg tereddütler ve pişmanlıklarla örülmüş
bu baş döndürücü sistemle büyülenmişti muhakkak. Bel-
ki de bu yüzden Seyss-Inquart da, o da, her şeyden çok
–bir tanığın bize aktardığı üzere– etkileyici bakır nefesli-
leriyle korkutucu sessizliğiyle sonra klarnetin nefesiyle
ve kemanların ağır ağır küçük, kanlı yıldızlar fırlattıkları
anla, Bruckner'in *Dokuzuncu Senfoni*'si hakkında sohbet
etmeyi seviyorlardı. Sonra sık sık Furtwängler'den söz
ederlerdi, onun çok geniş alnından, o yumuşak, müzisyen
edasından ve ince bir dal gibi tuttuğu şu küçük bagetten.
Nihayet laf Nikisch'e gelirdi ve Richard Wagner'in yö-
netiminde Beethoven çalmış olan Arthur Nikisch'in ar-
dından, sanki küçücük ve hâkim bir hareketle eserin de-
rununu partiyonun mürekkeple yazılmış karakterlerin-

den azad edermiş gibi gayet basit fakat orkestrada en zengin sesleri yaymaya kadir vuruşlarının ardından, Salleri'nin de ustalarından biri olduğu Liszt'in yönettiği Nikisch'in ardından, talih onları Beethoven'a, Mozart'a yönlendirirdi, hezeyanlarının son kertesindeyse Haydn'ı keşfeder, böylece sefaletlerin en soğuşuna dokunurlardı. Zira Haydn bizim bildiğimiz operaların, senfonilerin, ayinlerin, oratoryoların, konçertoların, marşların ve dansların vazgeçilmez kompozitörü olmadan çok önce, bir yük arabası tamircisiyle bir aşçının fakir oğluydu. Viyana sokaklarında arada bir cenaze ve evlilik hizmetleri için kiralanan zavallı bir avareydi. Fakat bu sefalet Schuschnigg ile Seyss-Inquart'ın kalemi değildi, hayır, onlar bir başka kolu takip edip Liszt'le birlikte güzel Avrupa'nın salonlarını arşınlamayı tercih ederlerdi.

Ancak gezinti Seyss-Inquart için Schuschnigg için olduğundan çok daha kötü bitecekti; Krakov ve La Haye'de görev yaptıktan sonra sefil güzergâhını bir figüran olarak Nürnberg'de tamamlayacaktı Seyss-Inquart. Burada da elbette her şeyi bütünüyle inkâr etti. O ki Avusturya'nın Üçüncü Reich'a katılmasının başaktörlerinden biriydi, hiçbir şey yapmamıştı; o ki fahri SS-*Gruppenführer* rütbesi almıştı, hiçbir şey görmemişti; o ki Hitler'in hükümetinde devlet bakanıydı, ona hiçbir şey söylenmemişti; o ki Polonya genel valisinin temsilcisiydi, Polonya direniş hareketinin şiddetle bastırılmasına bulaşmıştı, hiçbir emir vermemişti; o ki sonunda Reich'ın Hollanda komiseri olmuş ve Nürnberg'deki ithamlara göre dört binden fazla insanı idam ettirmişti, sorumlu görevlerdeki bütün Yahudilerin kökünü kurutmuş, samimi bir anti-semitti, o ki yaklaşık yüz bin Hollandalı Yahudinin ölümüyle sonuçlanacak önlemlerden habersiz değildi, hiçbir şey bilmiyordu. Ve çanlar bu kez onun için çaldığında tekrar avukat postuna büründü, savunma yaptı, bir belge

ortaya sürdü, bir başka belge daha, delil tomarlarının sayfalarını dikkatle karıştırdı.

Okul müdürü Emil Zajtich'in oğlu olup daha Alman bir soyadı almak için isim değiştiren küçüklüğünü Moravya'da Stannern'de geçiren, dokuz yaşında Viyana'ya taşınan Seyss-Inquart, 16 Ekim 1946'da, elli dört yaşında Nürnberg'de boşluğun üzerinde ayakta duruyordu işte. Hücresinde geçen haftaların ardından darağacının üzerindeydi; buzdan bir güneş gibi göz kamaştıran meşalenin ışığında gece gündüz gözetlenmiş, gecenin ortasında son saati ona bildirildiğinde avluya giden birkaç basamağı inmiş, askerlerin arasında mütereddit adımlarla ipe doğru ilerlemiş, diğer dokuz mahkûm öldükten sonra sonuncu olarak darağacına çıkmış, işte o da sırası geldiğinde sendeleyerek yer göstericiyi takip etmişti. İçinde idam mahkûmlarının hazırlandığı, kötü bir hangara benzeyen barakadan ilk Ribbentrop geçmişti. Çoğu zaman olduğu gibi burnu havada değildi, Berghof müzakereleri sırasında olduğu gibi katı değildi, yaklaşan ölümle perişandı. Topallayan bir ihtiyardı.

Sonra Arthur Seyss-Inquart'ın sırası gelene kadar diğer sekizi geçti. Seyss-Inquart cellada doğru bir adım attı. Onun son şahidi olacak John C. Woods idi bu. Seyss-Inquart projektörlerin altında titreyen bir kelebek gibi Woods'un koca suratını fark etti aniden. Tıbbi bir rapor, çelişkili ve zorlama bir jargonla Woods'un biraz eksik akıllı olduğunu söyler, fakat böyle bir işe başka kim tahammül edebilirdi ki? Diğer tanıklıklara göreyse Woods, alkolik ve palavracı, zavallı bir adamdır. On beş yıllık özverili hizmetinin ardından kariyerinin sonuna geldiğinde bir keresinde on tane viskiyi götürdükten sonra, üç yüz kırk yedi hükümlüyü asarak infaz etmekle övündüğü anlatılır, bu rakam onaylanmamıştır. Her ne olursa olsun,

bu ekim gününe gelindiğinde, mütevazı ilk zamanlarından bu yana birçok kişiyi asmıştı çoktan; Woods bir fotoğrafta 1946'nın bir başka gününde yanında yine hergelenin teki olan Johann Reichhart ile birlikte otuz kadar hükümlünün infazını gerçekleştirirken görülür; soldaki sıra Woods'un, sağdaki sıraya Üçüncü Reich esnasında binlerce kişinin infazını gerçekleştirmiş olan ve davanın ihtiyaçları için Amerikalılar tarafından işe alınan Reichhart'ındı. Seyss-Inquart'ın büyük yer göstericisi işte bu kırmızı, değirmi yüzdü; zira ölüm, nihayetinde elinde ne varsa onu sunar bize.

Seyss-Inquart söyleyecek birkaç söz aradı, ama neredeydiler? Saçma salon tekerlemeleri, emirler, mahkeme salonu iddiaları bitmişti, tek bir cümle kalmıştı sadece. Manasız bir cümle. O kadar zayıf, eprimiş ki arkası görünüyor ve tuhaf bir ifadeyle son buluyor: "Almanya'ya inanıyorum." Ve sonra Woods onun suratına bir kapüşon geçirdi, ipi boynuna taktı, sonra da döşemenin kapağını harekete geçirdi. Seyss-Inquart harabeye dönmüş bir dünyanın ortasında, şiddetli bir hızla deliğin içinde kayboldu.

UMUTSUZ TEŞEBBÜS

Fakat daha 16 Şubat 1938'deyiz. Ültimatom süresinin dolmasından birkaç saat önce başkanlık sarayına çekilmiş olan Miklas da teslim oldu. Dollfuss'un katillerine af çıkarıldı, Seyss-Inquart içişleri bakanı tayin edildi ve SA'lar Linz sokaklarında kocaman bayraklarla yürüdüler. Avusturya kâğıt üzerinde ölmüştü; Alman vesayeti altına girmişti. Fakat görüldüğü üzere, ne bir kâbusun ağırlığı vardı burada ne korkunun ihtişamı. Yalnızca dalaverenin ve sahtekârlığın vıcık vıcık tezahürü vardı. Ne şiddetli bir üstünlük hali, ne dehşetli ve insanlık dışı sözler; kaba tehditten, sürekli tekrarlanan bayağı propaganda-
dan başka bir şey yoktu.

Gel gör ki birkaç gün sonra Schuschnigg aniden sınırlendi; bu zoraki anlaşma boğazına takılıp kalmıştı. Son bir sıçrayışla parlamentoda Avusturya'nın bağımsız olarak kalacağını ve tavizlerin daha ileriye gitmeyeceğini beyan etti. Bu, ortalığı iyice kızıştırdı. Nazi Partisi üyeleri sokaklara dökülüp dehşet saçtılar. Polis müdahale etmedi, zira Seyss-Inquart, bir Nazi olarak içişleri bakanı olmuştu bile.

Bu haşın kalabalıklardan, kollarında militer alametleri olan pazubentleriyle bu milislerden, taşkın öfkelerini tüyler ürpertici bir macerada saçıp savuran sahte iki-

lemlere kapılmış bir gençlikten daha berbat bir şey yoktu. Bu esnada Avusturya'nın küçük diktatörü Schuschnigg son kartını oynuyordu. Her şeye rağmen her oyunda, bir aşamadan sonra artık zarardan dönülemeyeceğini biliyor olmalıydı; o aşamadan sonra rakibin elindeki kozları avuç avuç saçmasını ve ortadaki bütün kartları –damları, papazları kaybetmemek için zamanı geldiğinde oynamak yerine heyecanla elde tutulanları– toplamasını seyretmekten başka yapacak bir şey kalmazdı. Çünkü Schuschnigg bir hiçti. Hiçbir şey taşımıyordu, hiçbir şeyin arkadaşı değildi, hiçbir şeyin umudu değildi. Hatta bütün kusurları kendinde taşıyordu Schuschnigg; aristokrasinin kibrini ve son derece gerici siyasi kavramları. Sekiz yıl öncesinde Katolik paramiliter bir genç grubunun başına geçen özgürlüğün cesedi üzerinde dans eden birinin, hürriyetten medet umması nafileydi! Hiçbir güneş ışını aniden kara gecesini yarıp geçmeyecekti, hiçbir gülümseyiş, son vazifesini tamamlamakta ona cesaret vermek için bir hayaletin suratında belirmeyecekti. Hiçbir taştan söz ağzından çıkmayacaktı, en ufak bir lütuf kırıntısı en ufak bir ışık zerresi, hiçbir şey. Yüzü gözyaşlarıyla ıslanmayacaktı. Schuschnigg yalnızca bir kâğıt oyuncusuydu, berbat bir hesap adamıydı; hatta sanki Alman komşusunun samimiyetine, ondan zorla sökülüp alınan anlaşmaya sadık kalacaklarına inanmıştı. Biraz gecikmeyle ürkmüştü; makaraya aldığı tanrıçaları imdada çağırıyor, çoktan ölmüş bir bağımsızlık için gülünç taahhütler peşinde koşuyordu. Gerçekle yüzleşmek istemedi. Ama işte şimdi gerçek ona gelmişti, dibindeydi, korkunç ve kaçınılmaz. Vardığı uzlaşmaların acı verici sırrını yüzüne tükürüyordu.

Dibe batmadan önce son bir hamleyle dört yıl önce yasaklanmış olan sendikalarla Sosyal Demokrat Parti'nin desteğine başvurdu. Sosyalistler, ölümcül tehlike karşısın-

da yine de onu desteklemeyi kabul ettiler. Schuschnigg hemen ülkenin bağımsızlığı hakkında bir plebisit önerdi. Hitler öfkeden kudurdu. 11 Mart Cuma günü sabah saat beşte, uşağı, Schuschnigg'i hayatının en uzun gününe uyandırdı. Schuschnigg ayaklarını yere koydu. Parke soğuktu. Terliklerini geçirdi. Ona Alman birliklerinin geniş kapsamlı hareketlerini haber verdiler. Salzburg sınırı kapanmıştı ve Almanya ile Avusturya arasında demiryolu ulaşımı kesilmişti. Karanlığın içinde bir karayılan dolaşıyordu. Hayatın yorgunluğu dayanılır gibi değildi. Birdenbire kendini çok yaşlı hissetti, müthiş yaşlı... Ama bütün bunları rahat rahat düşünecek zamanı olacaktı; Üçüncü Reich döneminde yedi yıl hapis yatacağı, bir süre önce şu küçük Katolik paramiliter grubunu kurmakla iyi edip etmediğini kendine sormak için yedi yıl vakti olacaktı, neyin gerçekten Katolik olup neyin olmadığını anlamak için yedi yıl, ışıkla külü ayırt etmek için yedi yıl... Bazı ayrıcalıkları olsa dahi mahpusluk korkunç bir tecrübeydi. Müttefikler tarafından kurtarıldıktan sonra sakın bir hayat yaşadı. Ve sanki her birimiz için iki hayat mümkünmüş gibi sanki ölüm oyunu düşlerimizi yok edebilirmiş gibi, sanki bu yedi yılın karanlığında Tanrı'ya, "Ben kimim?" diye sormuş, Tanrı da ona, "Bir başkası," diye cevap vermiş gibi, eski şansölye gidip ABD'ye yerleşecek burada örnek bir Amerikalıya, örnek bir Katoliğe, Saint Louis Katolik Üniversitesi'nde örnek bir üniversite profesörüne dönüşecekti. Biraz daha zorlasaymış, üzerinde robdüşambriyla Gutenberg galaksisinden McLuhan'la bile sohbet edebilecekmış!

TELEFON BAŞINDA BİR GÜN

Sabah saat sekize doğru Fransa Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı Albert Lebrun, Juliéna'sının¹ "koruma altına alınmış menşe adı" kapsamına alınmasıyla ilgili kararnameyi (meşhur 11 Mart 1938 Kararnamesi) imzalıyor ve gözleri çalışma odasının pencere kanatları boyunca gezinirken Émeringes ve Pruzilly şaraplarının gerçekten de bu adlandırmaya layık olup olmadığını kendine soruyordu, bu sırada yağmur yağıyor, küçük yağmur damlacıkları acemi bir elin çaldığı bir piyano parçası gibi camlara vuruyordu –şiirsel bir heyecanla böyle düşünmüştü Albert Lebrun–, sonra kararnameyi koskoca bir yığının üzerine bıraktı –gerçek bir karmaşaydı bu yığın– ve bir sonraki yıl için Milli Piyango bütçesini onaylayan bir başka kararname aldı, göreve gelmesinden itibaren imzaladığı beşinci ya da altıncı kararname olmalıydı bu, zira bazı kararnameler, rıhtımlardaki ulu ağaçlara geri dönen keçisağan kuşları gibi geri gelir, her sene çalışma masasının üzerine konarlardı; Albert Lebrun işte böyle masa lambasının muazzam egoizmi altında sonu gelmez hülyalara dalmışken Viyana'da Şansölye Schuschnigg,

1. Fransa'da bir bağ bölgesi ve burada üretilen şarap. (Ç.N.)

Adolf Hitler'den bir ulti­matom almıştı. Ya plebisit tasarı­sını geri çekecekti ya Almanya, Avusturya'yı istila edecekti. Herhangi bir tartışma söz konusu değildi. Fazilet rüyası sona ermişti, şimdi makyajları silip kostümleri çıkarma zamanıydı. Sonu gelmez bir dört saat geçti aradan. Saat on dörtte Schuschnigg, öğle yemeğini havaya savurduktan sonra, nihayet plebisiti iptal etti. Oh! Her şey eskisi gibi devam edebilecekti: Tuna kıyısındaki gezintiler, klasik müzik, saçma sapan gevezelikler, Demel'deki ya da Sacher'deki pastaneler...

Fakat hayır. Canavar ondan daha oburdu. Şimdi de Schuschnigg'in istifasını ve onun yerine Avusturya şansölyeliğine Seyss-Inquart'ın getirilmesini şart koşuyordu. Daha neler! "Nasıl bir kâbus bu, hiç bitmeyecek mi!" Vaktiyle gençliğinde, Birinci Dünya Savaşı esnasında İtalyanların esiriyken Schuschnigg, aşk romanları yerine Gramsci'nin makalelerini okumalıydı; belki şu satırlara rastlardı: "Bir hasmınla tartışırken kendini onun yerine koymaya çalış." Ama o hiçbir zaman hiç kimsenin yerine koymamıştı kendini, birkaç sene boyunca ona yalakalık yaptıktan sonra Dollfuss'un kostümünü kuşanmıştı en fazla. Kendini birinin yerine koymak? Bunun nereye varacağını bile göremiyordu! Ne pestili çıkmış işçilerin yerine koymuştu kendini, ne tutuklanan sendikacıların yerine, ne de işkence gören demokratların yerine; dolayısıyla şimdi bir de canavarların yerine koyamazdı kendini! Tereddüt etti. Son saatinin son dakikasındaydı. Sonra her zaman olduğu gibi teslim bayrağını çekti. O ki, güç ve dini temsil ediyordu, o ki, buyruk ve otoriteydi, kendisinden istenen her şeye evet diyordu işte. İsterken kibar olmamak yeterliydi. Sosyal demokratların özgürlüğüne katiyetle hayır demişti. Basın özgürlüğüne cesurca hayır demişti. Seçilmiş bir meclisin muhafazasına hayır demişti. Grev hakkına hayır demişti, toplantılara hayır,

kendisinininkinden başka partilerin varlığına hayır. Gel gör ki savaş sonrasında, Missouri'deki pek kıymetli Saint Louis Üniversitesi'nde, siyaset bilimi profesörü olarak işe alınan da aynı adamdı. Bütün kamusal özgürlüklere hayır demeyi bilmiş olan bu adam, bir parça siyaset bilimi de biliyordu muhakkak. O bir dakikalık kısacık tereddüt geçtikten sonra –bir Nazi güruhunun şansöyeliğe girdiği sırada– o uzlaşmaz, o hayırcı, o reddedişin diktatör yaptığı Schuschnigg, Almanya'ya döndü; boğuk bir ses, kırmızı bir burun ve nemli gözlerle zayıf bir “evet” tekel-lüm etti.

Nihayet! Schuschnigg hatıralarında, yapacak başka bir şey olmadığı konusunda bizi temin eder. Bununla mümkün olduğunca teselli buluruz. Schuschnigg bunun üzerine cumhurbaşkanlığı sarayına gitti, aslında rahatlamıştı, yaralıydı ama rahatlamıştı. Cumhurbaşkanı Wilhelm Miklas'a istifasını sunmaya gelmişti. Ama burada, sürpriz, küçük bir memurun oğlu olan göstermelik olarak Cumhurbaşkanlığı makamında tutulan kefil görevi gören ve âdet olduğu üzere merasimlerde önce Dollfuss'un sonra Schuschnigg'in nazikçe yanında durmakla yetinen Miklas, şu sünepe Miklas, istifasını reddetti. Pislik! Göring'e telefon açıldı. Göring bu sersem Avusturyalılara artık katlanamıyordu! Kendisini rahat bırakmalarını çok istiyordu! Ama Hitler bunu böyle anlamıyordu; iki elinde iki telefonla Miklas'ın bu istifayı kabul etmesi lazım diye gürlledi; Hitler şart koşuyordu. Tuhaftır, en inanmış tiranlar, nezaket kurallarına sonuna kadar belli belirsiz bir saygı gösterirler, bütün teamülleri açıkça tepetaklak ettikleri halde usule aykırı davranmadıkları izlenimi vermek isterler sanki. Sanki iktidar onlara kâfi gelmez de, hasımlarını, yıkmakta oldukları yönetimin ritüellerini son bir kez kendileri için gerçekleştirmeye zorlamaktan ayrı bir zevk alırlar.

11 Mart günü bitmek bilmiyordu! Miklas'ın çalışma masasının üzerindeki saatin akrebi, bir tahta kurdunun ince işine şaşmaz bir şekilde devam ediyordu: tik tak, tik tak. Miklas bir mücadeleci değildi, Dollfuss'un Avusturya'da kendi küçük diktatörlüğünü kurmasına ses çıkarmamış ve tek bir kelime etmeden cumhurbaşkanlığı görevini muhafaza etmişti. Rivayet ederler ki Miklas, özel görüşmelerinde anayasa ihlalleriyle ilgili eleştirilerini bildirirmiş – güzel iş! Bununla birlikte ilginç adamdı şu Miklas, değil mi ki en berbat zamanda, 11 Mart'ta, öğleden sonra saat ikiye doğru, korkunun bütün dünyayı ele geçirmeye başladığı sırada, Schuschnigg sürekli her şeye evet, evet, evet derken işte Miklas hayır diyordu. Ve üç sendikacıya, iki gazete patronuna, nazik sosyal demokrat milletvekilleri tayfasına hayır demiyordu; Adolf Hitler'e hayır diyordu. Matrak adamdı Miklas. Bunca silik bir figür, basit bir figüran, beş yıl önce rahmetli olmuş bir cumhuriyetin cumhurbaşkanı kafa tutuyordu işte. Hatırı sayılır kişilere has koca suratıyla bastonuyla takım elbisesiyle melon şapkasıyla ve köstekli saatiyle evet demeyi bilmiyordu artık. İnsanoğlu asla güvenilir değildir; zavalı bir herif aniden kendi derinliklerini eşeleylebilir, orada saçma bir direniş bulur, küçük bir çivi, bir kıymık. Ve işte ilkesiz olduğu aşikâr, haysiyetsiz bir ahmak şahlanır. Yine de o kadar uzun boylu değil. Gün, Miklas için de uzun olacaktır.

İlk anlar geçtikten sonra saatler süren baskıların ardından Miklas sonunda teslim oldu. Naziler ferahlamıştı; kırmızı halıların üzerinde tanklarıyla ilerleyen Naziler, mutlaka Miklas'ın da onayını elde etmek istemişlerdi. "Evet, Schuschnigg istifa edebilir, tamam, bu konuyu kapatıyorum." Şaşırtıcı bir dönüş. Saat on dokuz otuza doğru Miklas'ın muvafakat vermesiyle Schuschnigg'i ta-

rihin çöplüğüne gönderen Naziler, içleri rahat bir şekilde Seyss-Inquart'ın tahta çıkışını kutlamak için köpüklü şaraplarını kılıç darbesiyle açmaya hazırlanırken Miklas, saat on dokuz otuz birde, her ne kadar Schuschnigg beceriksizinin istifasına onay verdiyse de Seyss-Inquart'ı atamayı kesinlikle reddettiğini söylemek için onların dikkatini celp etti.

Saat çoktan sekiz olmuştu. Bütün kitaplarda söylendiği gibi, uluslararası toplumu ürkütmemek için (ki zaten onun da hiçbir şeyden şüphelendiği yoktu) görünüşü kurtarmayı her şeyin üzerinde tutan Almanlar, Miklas'ı tehdit etmekten usanmış, ona kulak asmamaya karar vermişlerdi. Seyss-Inquart'ın henüz şansölye ilan edilmemiş olması önemli değildi, onlar da içişleri bakanı olarak işbirliği yaparlardı onunla. Hukuk kurallarını fazla ihlal ediyormuş gibi görünmeden, Wehrmacht'a¹ Avusturya sınırını geçme emri verebilmek için Seyss-Inquart'dan Almanları güzel ülkesine davet etmesini, bunu da hızla ve resmî olarak yapmasını istediler. Elbette Seyss-Inquart sadece bakandı ama Cumhurbaşkanı Miklas onu şansölye tayin etmek istemediğine göre protokolü biraz eğip bükmek gerekiyordu. Her ne kadar anayasa hukukunu biraz sallıyor gibi görünseler de, şartlar zorlayıcıydı ve onların karşısında hiçbir şeyin kıymet-i harbiyesi yoktu.

Bunun üzerine Seyss-Inquart'ın çağrısı beklendi, Nazilerden, gelip ona yardım etmelerini talep eden şu küçük telgraf yani. Saat sekiz buçuk olmuştu, hiçbir şey olmadı. Köpüklü şarap ayaklı kadehlerin içinde havalandı. Ne halt ediyordu bu Seyss-Inquart Allah aşkına? İşin daha hızlı ilerleyeceğini, o küçük telgrafi hemen yazaca-

1. Nazi döneminin Alman Silahlı Kuvvetleri. (Ç.N.)

ğını ve nihayet akşam yemeği yiyebileceklerini umuyorlardı. Hitler kendini kaybetmişti, saatlerdir bekliyordu! Hatta yıllardır bekliyordu muhakkak! Sonunda tamamen çığırından çıkıp tam olarak saat yirmi kırk beşte Avusturya'yı istila emri verdi. Seyss-Inquart'ın davetine geçmiş olsun. O olmadan da olurdu! Hukuka da geçmiş olsun, kurallara, anayasaya ve antlaşmalara geçmiş olsun, kanunlara geçmiş olsun, hani şu normatif ve soyut, genel ve gayrişahsi küçük haşereler, Hammurabi'nin metresleri, herkes için aynı olduğu söylenen sürtükler! En sağlam hukuk emrivaki değil midir? Avusturya hiç kimseden izin alınmaksızın istila edilecek ve bu aşkla yapılacaktı.

Her şeye rağmen istila başlar başlamaz, yine de usulüne uygun bir davetiyenin daha emin olacağını düşündüler. Bunun üzerine almak istedikleri telgrafi yazdılar; böylece aşk yapılmış oldu, bazıları metreslerine hayalini kurdukları küçük pusulaları dikte etmekle yetindiler. Bundan üç dakika sonra Seyss-Inquart, Adolf Hitler'e göndermesi gereken telgrafın metnini aldı. Böylece incelikli bir karşı tepkiyle istila davete tahvil olacaktı. Ekmek ete dönüşmeliydi. Şarap kana dönüşmeliydi. Fakat gel gör ki –yeni bir sürpriz daha– şu fevkalade kullanışlı Seyss-Inquart, Avusturya'nın cesedini satmaya tam olarak hazır gibi görünmüyordu. Dakikalar geçti, telgraf gelmedi.

Nihayet uzun tartışmaların ardından gece yarısına doğru yorgun ve bıkkın ihtiyar Miklas ağır omuzlarını silerek Naziler çoktan iktidarın ana merkezlerini ele geçirmiş, Seyss-Inquart hâlâ telgrafi imzalamamakta inatla ısrar ederken Viyana şehri çılgınlığa, cani isyancılara, yangınlara, haykırıışlara, enkazla kaplı sokaklarda Yahudilerin atlarla sürüklenişine sahne olurken büyük demokrasilerin adeta hiçbir şey görmediği, İngiltere'nin yan gelip yatarak huzur içinde mırıldandığı, Fransa'nın tatlı hülyalara daldı-

ğı, bütün dünyanın hiçbir şeyi umursamadığı sırada, ihtiyar Miklas, sonunda gönülsüzce Seyss-Inquart'ı Avusturya şansölyesi tayin etti. En büyük felaketler çoğunlukla küçük adımlarla kendini belli eder.

DOWNING STREET'TE VEDA YEMEĞİ

Ertesi gün Londra'da, Ribbentrop, Chamberlain tarafından veda yemeğine davet edildi. Reich'in büyükelçisi, İngiltere'de geçirdiği uzun yıllardan sonra daha yeni bir terfi almıştı. Bundan böyle dışişleri bakanıydı. Veda etmek ve evinin anahtarlarını bırakmak için birkaç günlüğüne yeniden Londra'ya gelmişti. Anlatılanlara bakılırsa Ribbentrop, savaştan önce birkaç dairesi olan Chamberlain'ın kiracısıydı. Bu önemsiz vakadan, imgeyle insan arasındaki bu tuhaf çatışmadan, Neville Chamberlain'ın "kiraya veren" sıfatıyla, "kira" denen bir meblağ karşılığı, Joachim von Ribbentrop'a Eaton Meydanı'ndaki evinin huzur içinde tasarruf hakkını temin ettiği bu sözleşmeden hiç kimse en ufak bir sonuç çıkarmamıştı. Chamberlain bu kirayı iki kötü haber, iki belden aşağı darbe arasında almak zorunda kalmıştı. Fakat elbette işlerin dönmesi gerekiyordu. Dolayısıyla hiç kimse burada hiçbir anormallik fark etmedi. Roma hukukunun bu küçük parçasına en ufak bir anlam, hiçbir şey atfedilmedi. Hırsızlıktan yargılanmış bir zavallının bütün geçmişi yüzüne vurulur, bütün olan biten ânında konuşulmaya başlanır. Ama olaylar Chamberlain'la ilgiliyse tedbirli olmak gerekir, biraz usulünce davranmak daha uygun olur. Chamberlain'ın yatıştırma politikası hazin bir hatadan başka bir şey değil-

di ve kiraya veren sıfatıyla yaptığı faaliyetler tarihte ancak bir dipnot olarak yer işgal edebilirdi.

Yemeğin ilk kısmı son derece samimi bir keyif içinde geçti. Ribbentrop sportif başarılarını anlatmaya başladı, ardından, kendisiyle ilgili birkaç şaka yaptıktan sonra tenis oynamanın zevkinden söz açtı; Sir Alexander Cado-gan onu nezaketle dinliyordu. Önce servis hakkında uzun süre abuk sabuk konuştu, sonra da kısacık hayatı bir maç kadar bile sürmeyen, beyaz keçeyle kaplı küçük kauçuk gezegen, tenis topu hakkında! Ardından bir yarı-tanrı gibi servis atan büyük Bill Tilden'den söz açtı, 1920'li yılların tenisinde onun gönlünde taht kuran tek kişiydi, ileride de kimse onun yerine ulaşamazdı. Tilden, beş yıl boyunca tek bir maç bile kaybetmemişti ve Davis kupasını arka arkaya yedi kere kazanmıştı. Top güllesi gibi servis atardı, fiziği tam anlamıyla bu olağanüstü performansla adanmıştı: uzun boyluydu, zayıftı, geniş omuz-ları vardı ve elleri kocamandı. Ribbentrop bitmek bil-mez nutkunu açıklamalar ve dokunaklı anekdotlarla süs-lüyordu; şöyle ki, en verimli zaferler serisinin başında, Tilden'in parmaklarından birinin ucu ameliyatla kesilmiş-ti; talihsiz bir tesadüf eseri demir kafese takılmıştı par-mağı. Sanki bu küçük parmak ucu doğal seleksiyonun bir hatasıymış da, modern cerrahi onu düzeltmiş gibi, ameli-yattan sonra daha da iyi oynamaya başlamıştı. Fakat Til-den her şeyin ötesinde bir stratejistti –Ribbentrop, du-daklarını peçeteye silerken bunun üzerinde durmuştu– ve onun *Çim Üzerinde Tenis Sanatı* adlı kitabı, tenis di-siplinine dair bir tefekkür kaynağıydı, tıpkı Ovidius'un aşk sanatına dair kitabı gibi. Ama en önemlisi –gençlik arkadaşlarının nazikçe Ribbensnob olarak adlandırdıkları kişi için hayatın özü buydu– Bill Tilden rahattı, olağanüs-tü rahat. Ve zarifti, backhand vuruşu bir reveransa ben-zerdi. Ancak tenis kortunda mutlak bir monarktı, hiç

kimse onu yenemezdi, hatta kırk yaşını geçtikten sonra rakiplerinin kazandığı zaferler, mücadele ettiği bütün maçlarda kibirli tarzının ona verdiği birinci sırayı elinden alamamıştı. Sonra Ribbentrop biraz kendinden söz etti, kendi oyunundan. İşin doğrusu Sir Cadogan bu tenis hikâyelerinden fena halde sıkılmıştı ve Reich'ın bakanını gülümseyerek dinliyordu. Aynı şekilde Madam Chamberlain da yemeğin başından beri aynı kapana kısılmıştı ve bu laf seline nezaketle katlanıyordu. Ribbentrop şimdi de gençliğinde Kanada'da geçirdiği günlerden söz ediyordu, beyaz gömlek ve pantolonu, kortlarda hoyratça kullandığı mokesenleriyle istediği gibi servis sayıları attığı zamanlardan. Hatta ayağa kalkıp bir lob vuruşunu göstermeye kadar vardırırdı işi, neredeyse bir bardağı devirecekti, ama hayır, tam zamanında tuttu, bu da biraz şaklabanlık gibi durdu. Yeniden Tilden'den söz etmeye başladı, 1920 dolaylarında on iki bin kişinin onu görmeye geldiğinden, bunun o dönem için gerçek bir rekor olduğundan, hatta bugün için bile hâlâ müthiş bir rakam olduğundan söz etti. Ama her şeyin ötesinde o, *number one*¹ olarak kaldı diye tekrarladı Ribbentrop birkaç kez, uzun yıllar *number one* olarak kaldı. Tanrı'ya şükür ana yemek geldi.

Ordövr olarak buzlu kavun sunulmuştu, Ribbentrop hiç dikkat göstermeden yutuvermişti kendininkini. Ana yemek, Lucien Tendret usulü Louhans piliciydi. Churchill bir iltifatta bulundu ve belki de Ribbentrop'la dalgasını geçip Cadogan'a takılmak için Reich bakanını yeniden tenis konusuna çekti. Bu Bill Tilden, Broadway'de oyuncu olmuş, iki de berbat roman yazmış değil miydi, birinin adı *Hayalet Yol*, diğerininki de *Sönük Vuruş* ya da

1. (İng.) Bir numara. (Y.N.)

ona benzer bir şey? Ribbentrop'un bundan haberi yoktu. Aslında Tilden hakkında bilmediği çok şey vardı.

Yemek bu minvalde devam etti. Reich sefirinin keyfi yerinde gibiydi. Zaten bir haydutlar ve caniler sürüsü olan Nazi Partisi'nin ortasında, rahatlığı, *old fashion*¹ zarafeti ve nezaketiyle Adolf Hitler'in dikkatini çekmişti. Mükemmel bir yaltakçılık birikimiyle uyum içinde olan mağrur tavırları, onu o çok arzu ettiği dışişleri bakanlığı makamına kadar çıkardı; dolayısıyla -12 Mart 1938 günü, Downing Street'te- hayatın ona ayırdığı payın zirvesindeydi. Meslek hayatına Mumm ve Pommery şampanyalarının ithalatçısı olarak başlamıştı ve Hitler onu, Reich için *lobbying*² yapsın, kalpleri iskandil etsin ve oradan buradan üç-beş bilgi toplasın diye İngiltere'ye göndermişti. Bu belalı dönem boyunca Hitler'e sürekli, İngilizlerin tepki verme kapasitesinden yoksun olduklarını söyledi. En megaloman ve hoyrat eğilimlerini pohpohlayarak Führer'i her zaman en pervasız hareketlere teşvik etti. Hitler'in bazen, gıyabında "küçük şampanya satıcısı" diye bahsettiği Ribbentrop, Naziler arasında şöhret basamaklarını böyle tırmanmıştı, toplumun en amansız yıkıcıları arasında bile önyargılar böylesine güçlüdür işte.

Churchill'in *Hatıralar*'ında aktardığı gibi, yemeğin tam ortasında Dışişleri Bakanlığı'ndan bir temsilci içeri girdi. O sırada belki de son bir piliç budunu paylaşıyorlardı, belki de limonata eşliğinde beyazpeynirli çörekler yiyorlardı ya da peynirli tart tatmaktaydılar: iki yüz gram un, yüz gram tereyağı, bir ya da iki yumurta, bir çimdik tuz, biraz şeker, çeyrek litre süt, bütün bunları kabartmak

1. (İng.) Modası geçmiş. (Y.N.)

2. (İng.) Lobcilik. (Y.N.)

için ırmık ve su. Garnitürü ve hazırlanışıyla ilgili ayrıntıları es geçiyorum. Çünkü Downing Street'te çoğunlukla Fransız tarifleri pişirilirdi; Başbakan Neville Chamberlain bunlara bayılırdı. Zaten her şey bir yana, neden mutfak işlerine burnunu sokmasındı ki? *Historia Augusta*'nın bir yerinde, vaktiyle Roma senatosunda kalkan balığı sosu hakkında saatlerce görüşme yapıldığı anlatılır. Sonuçta Dışişleri Bakanlığı temsilcisi iki çatal çınlaması arasında, Sir Cadogan'a gizlice bir zarf uzattı. Sıkıntılı bir sessizlik oldu. Sir Cadogan çok dikkatli okuyor gibi görünüyordu. Yavaş yavaş yeniden sohbet başladı. Ribbentrop hiçbir şey olmamış gibi davrandı; evin hanımına iki-üç iltifat fısıldadı. Sonra Cadogan ayağa kalktı ve elindeki notu Chamberlain'a verdi. Az önce okuduğu şey Cadogan'ı ne şaşırtmış ne de canını sıkmış gibiydi. Düşünüyordu. Chamberlain da okudu, endişeli bir havası vardı. Bu sırada Ribbentrop lafbeliğine devam ediyordu. Tatlı servisi henüz yapılmıştı, Escoffier'nin¹ yaptığı gibi kızarmış dağ çilekleri. Gerçek bir zevk. Çilekleri iştahla yediler ve Cadogan notla birlikte tekrar yerine geçti. Fakat Churchill, üzgün köpek bakışlı gözlerinden birini açıp Chamberlain'a çevirince, onun iki gözünün arasında sert bir kıvrım fark etti; bundan kötü bir haberin söz konusu olduğu sonucunu çıkardı. Ribbentrop ise hiçbir şey görmüyordu. Artık bakan olmanın neşesiyle eğleniyordu muhakkak. Madam Chamberlain'ın daveti üzerine salona geçtiler.

Kahve ikram edildi. Ribbentrop bu sefer uzmanlık alanı olan Fransız şaraplarından söz etmeye başladı, uzun süre bu minvalde iç bayıcı bir sohbet devam etti. Konuşmanın bir yerinde, muhabbeti canlandırmak için eline görünmez bir kadeh piramidinin en tepesine yer-

1. Auguste Escoffier (1846-1935): Klasik Fransız mutfağının simge ismi olan şef. (Ç.N.)

leştirilmiş görünmez bir şampanya kadehi geçirdi ve gösterişli bir hareketle kadeh kaldırdı. Görünmez kadeh soğuktu, görünmez şampanya, ideal ısısı olan altı derecedeydi. Tatlı bıçağını kadehin üzerinde  ınlattı; başını salladı ve gülümsedi Ribbentrop. Dışarıda yağmur yağmış, ağaçlar ıslanmıştı, kaldırımlar parlıyordu.

Chamberlain  ifti nazikçe, sabırsızlıklarını belli ettiler. Avrupa g  lerinden birinin bakanının da olduğu bu türden bir davet kısaltılamazdı. İncelikli davranmak geri çekilmek için doğru fırsatı bulmak gerekiyordu. Biraz sonra davetliler de bir şeyler olduğu duygusuna kapılacaklardı mutlaka, Chamberlain ile karısı arasındaki üstü kapalı konuşmalar diğer kahramanları gitgide saracaktı: Cadogan, Churchill ve karısı, birkaç kişi daha... Böylece davetlilerin bir kısmı ayrıldı. Fakat ortadaki sıkıntının farkında olmayan Ribbentrop  ifti öylece duruyordu, bu veda günü Ribbentrop'un başını döndürmüştü ve onu en temel inceliklerden alıkoyuyordu. Sabırsızlık arttı. Ama hâlâ büyük bir nezaketle, fazla belli etmeden. şeref konuğu kapının önüne konacak değildi elbette; sadece salondan ayrılma, pardösüsünü sırtına geçirip gamalı haçlı koca Mercedes'ine binme vaktinin artık geldiğini kendi kendine anlaması gerekiyordu.

Fakat Ribbentrop hiçbir şey anlamıyordu, kesinlikle hiçbir şey; gevezeliğe devam ediyordu. Karısı da Madam Chamberlain ile hararetli bir sohbeta başlamıştı. Ortam giderek gerçek dışı bir hal almaya başlıyordu; ev sahipleri, ses tınılarıyla belli belirsiz bir sabırsızlığı hissettiriyorlardı ama ancak gerçek bir nezaket bunu keşfedebilirdi. Böyle zamanlarda insan kendine deli miyim ya da fazla mı vesveseliyim diye sorar, karşıdaki bizim için gayet somut olan sıkıntıyı hissediyor mu diye; fakat hayır, asla. Beyin su geçirmez bir organdır. Gözler düşünceye ihanet etmez, belirsiz mimikler başkaları için okunabilir

değildir; sanki bütün bedenimiz yaktığımız ve komşularımızın tek bir kelimesini bile anlamadıkları bir şiirdir.

Chamberlain aniden işi ele alıp, "Lütfen beni affedin, acil bir iş beni bekliyor," dedi Ribbentrop'a. Bu biraz kaba kaçmıştı ama kısa kesmenin başka yolunu bulamamıştı. Herkes ayağa kalktı, davetlilerin çoğu ev sahiplerini selamladıktan sonra Downing Street'ten ayrıldı. Fakat Ribbentrop'lar kalanlarla oyalanıyorlardı. Sohbet uzun bir süre daha devam etti. Yemek esnasında Cadogan ile Chamberlain'ın okuduğu, ikisinin arasında küçük bir kâğıttan hayalet, herkesin duymak isteyeceği meçhul bir replik gibi gidip gelen ve aslında bu tuhaf vodvilin gerçek metni olan nottan bahis açmıyordu hiç kimse. Sonunda herkes çekilip gitti, ama ancak Ribbentrop bütün yavan sosyete eğlenceleri repertuvarını ortaya döktükten sonra. Bu eski amatör tiyatro oyuncusu, tarihin büyük sahnesinde gizli rollerinden birini oynamaktaydı. Eski buz patencisiydi, golf oyuncusuydu, kemancıydı, her şeyi yapmayı biliyordu Ribbentrop! Her şeyi! Resmî bir yemeği mümkün olduğu kadar uzatmayı bile. Gerçekten de matrak bir şakacıydı bu adam, cehaletle zarafetin tuhaf bir karışımı. Anlaşılan felaket sözdizimi hataları yapıyordu; von Neutrath ise, ona zarar vermek için Führer'e iletilmek üzere bizzat Ribbentrop'un kaleme aldığı notlar onun eline geçtiğinde, hataları düzeltmekten özenle kaçınıyordu.

Kalan son davetliler de nihayet ayrıldıktan sonra, Ribbentrop çifti de olay yerini terk etti. Şoför onlara arabanın kapısını açtı. Madam Ribbentrop elbisesini zarif bir hareketle topladı ve arabalarına bindiler. Ribbentrop'lar, herkese oynadıkları güzel numaraya bol bol güldüler. Dışişleri Bakanlığı temsilcisi o notu getirdikten

sonra Chamberlain'ın kaygılı, hem de fena halde kaygılı göründüğünün bal gibi farkındaydılar elbette. Ve tabii ki Ribbentrop'lar bu notta ne yazdığını harfî harfine biliyorlardı, Chamberlain ile ekibine mümkün olduğu kadar çok zaman kaybettirmeyi görev edinmişlerdi. Bu yüzden bu yemeği, sonra kahveyi, sonra salondaki sohbeti makul sınırların ötesine kadar sündürmüşlerdi. Bu süre boyunca Chamberlain, acil durum karşısında onları savuşturamamıştı, tenisten söz etmekle ve makaron tatmakla meşguldü. Ribbentrop'lar onun büyük nezaketine, devlet meselesini bile bekletebildiğine göre neredeyse maraz derecesindeki nezaketine oynayarak amaçlarına uygun şekilde işinden alıkoymuşlardı onu. Dışişleri Bakanlığı temsilcisinin getirdiği, bu bitmek bilmez yemek boyunca esrarını koruyan not, korkunç bir haber taşıyordu: Alman birlikleri az önce Avusturya'ya girmişti.

BLITZKRIEG¹

Avusturyalılar 12 Mart günü sabah saatleri boyunca münasebetsiz bir neşe içinde heyecanla Nazilerin gelişini beklediler. Dönem filmlerinde, büfelerin, fuar kamyonetlerinin tezgâhları önünde, insanların gamalı haçlı bayrak alabilmek için ellerini uzattıkları fark edilir. Her yerde insanlar ayaku larında yükselir, bina saçaklarına, alçak duvarlara, sokak lambalarının üzerine, nereyi bulurlarsa oraya tırman rlar, yeter ki *görebilsinler*. Ama Almanlar kendilerini bekletir. Sabah tükenmiş, ö le sonrası akıp geçmiştir, tuhaf; zaman zaman büyük bir motor gürültüsü k rları kaplar, bayraklar hareketlenir, yüzlerde gülücükler   eklenir, her taraftan, "Geliyorlar! Geliyorlar!" hayk r  ları duyulur. Yerinden uğrayan gözler asfalta kilitlenir... Yok. Avusturyalılar önce ümitlerini sürdürdüler, sonra kollarını sark tıp kendilerini koyuverdiler, on be  dakikanın sonunda yeniden yere inmiş, çimenlere   ömelmi , tart  maya ba lam  lardı.

Viyanalı Naziler 12'si akşamı Adolf Hitler'i karşılamak için me aleler e  li inde bir geri çekilme planlam  lardı. Merasim heyecan uyandırıcı ve muazzam olmalıy-

1. (Alm.) Yıldırım savaşı. ( .N.)

dı. Çok geç saatlere kadar beklediler, gelen giden olmadı. Ne olduğunu anlayamadılar. Erkekler bira içiyor, şarkı söylüyorlar, şarkı söylüyorlardı ama bir süre sonra şarkı söyleme hevesleri hiç kalmadı, biraz hayal kırıklığına uğramışlardı. Daha sonra trenle gelen üç Alman askeri vagonlardan inince şaşkınlıkla karışık bir sevinç ânı yaşandı. Alman askerleri ha? Mucize! Askerler bütün şehrin misafiri oldular; o gece Viyanalıların onları sevdiği kadar sevilmemişlerdi hiç! Viyana! Onlara senin bütün çikolatalarını sundular, senin bütün çam dallarını, Tuna'nın bütün suyunu, Karpatlar'ın bütün rüzgârını, senin Ring'ini, senin Schönbrunn Şato'nu, onun Çin salonunu, Napoléon'un odasını, Roma kralının cesedini, piramitler kılıcını! Hepsini! Bununla birlikte bunlar, ordu karargâhının kurulmasıyla meşgul olmakla görevlendirilmiş üç küçük askerdi sadece. Halk istila edilmek için öyle sabırsızlanıyordu ki onları omuzlarında taşıyarak şehirde dolaştırdı. Tabii ki bu üç zavallı adam, sebep oldukları coşkuyu pek anlayamadılar. Bu kadar fazla sevilebileceklerini bilmiyorlardı. Hatta biraz korktular bile... Sevgi bazen korkutucudur. Yine de ahali sorgulamaya başladı. Alman savaş makinesi nerede diye soruyorlardı kendilerine. Tanklar ne yapıyor? Otomatik mitralyözler? Ve bize söz verdikleri bütün bu efsanevi yaratıklar neredeydiler? Führer doğduğu yer olan Avusturya'yı artık istemiyor muydu yoksa? Yok, yok tam olarak öyle değildi de... Kimsenin yüksek sesle konuşmaya cüret edemediği bir söylenti dolaşıyordu. Etrafta her şeyi dinleyen Nazilere karşı tetikte olmak lazımdı yine de... Söylenene bakılırsa –emin değillerdi ama durum dedikoduları doğruluyordu– gizli bir hamleyle sınırı geçen efsanevi Alman savaş makinesi, ağlanacak halde yerine çakılıp kalmıştı.

Gerçekten de Alman ordusu sınırı geçmekte büyük zorluklar yaşamıştı. Tarifsiz bir karmaşa içinde ve ürkü-

tücü bir ağırlıkla yapılmıştı bu hareket. Ve şu anda ordu, Linz yakınlarında, hemen hemen yüz kilometre daha ileride konaklamış durumdaydı. Fakat bu 12 Mart günü hava çok güzeldi anlaşılan, hatta rüya gibi bir hava vardı.

Her şey ne de güzel başladı! Saat dokuzda gümrük bariyerleri kaldırıldı ve hop, kendilerini Avusturya'da buldular! Şiddete de gürültüye de gerek kalmadı; hayır, burada aşk söz konusu, çaba göstermeksizin tatlılıkla gülümseyişle fethediliyor burası. Savaş arabaları, kamyonlar, ağır toplar, bütün gösterişli şeyler, büyük gerdek resmi geçidi için ağır ağır Viyana'ya ilerledi. Gelin razıydı, iddia edildiği gibi tecavüz değildi bu, düğündü. Avusturyalılar boğazlarını yırtarcasına bağıyor, bir hoş geldin işareti olarak ellerinden geldiğince Nazi selamı veriyorlardı; beş yıldır bunun alıştırmasını yapıyorlardı. Fakat Linz yolu zorluydu. Araçlar tekliyor, motosikletler traktör motoru gibi öksürüyordu. Ah! Almanlar bostancılıkla uğraşsalar çok daha iyi ederlerdi, Avusturya'da küçük bir tur yapıp uslu uslu Berlin'e dönseler ve bütün bu malzemeyi traktöre dönüştürüp Tiergarten Parkı'nda lahana yetiştirse. Zira Linz yakınlarında her şey bozuluyordu. Yine de gökyüzü tertemizdi, duruydu, gökyüzünün en güzel hallerinden biriydi.

12 Mart'ın yıldız falı terazi, yengeç ve akrep burçları için harikuladeydi. Buna mukabil insanların geri kalanı için uğursuzdu gökyüzü. Avrupa demokrasileri istila karşısında efsunlanmış gibi rıza gösteriyorlardı. Bunun yaklaştığından haberdar olan İngilizler, Schuschnigg'i uyar-mışlardı. Yaptıkları tek şey buydu. Fransızlarınsa hükümeti yoktu, hükümet krizi tam zamanında çıkmıştı.

12 Mart sabahı Viyana'da, yalnızca *Neues Wiener Tagblatt*'ın Yazışleri Müdürü Emil Löbl, küçük diktatör Schuschnigg'e ithafen bir makale yayımladı, o ki, mini-

cik bir direniş eyleminde bulunmuştu; o da hemen hemen tek direniş eylemi olacaktı. Gün içinde gazeteye bir güruh sökün etti ve içeridekileri zor kullanarak mekânı terk etmeye mecbur ettiler. Yazıhanelerde SA'lar bitiverdi; çalışanları, gazetecileri, yazışlarındekileri tartakladılar. Oysa *Neues Wiener*'dekiler solcu değildi, parlamento hiçliğin içinde eriyip gidene kadar gıklarını çıkarmamışlardı, yeni rejimin Katolik otoriterliğini uslu uslu onaylamışlardı, Dollfuss döneminde yazışlarındeki tasfiyeleri kabul etmişlerdi; sosyal demokratların gidişleri, hapsedilmeleri, çalışmalarının yasaklanması onları pek de rahatsız etmemişti. Fakat kahramanlık tuhaf, görelî bir şeydir, sonuçta bu sabah, durumdan yakının tek kişinin Emil Löbl olduğunu görmek aynı zamanda hem heyecan hem endişe verici bir şeydi.

Linz'de de durum farklı değildi. Korkunç tasfiyeler olmuştu ve şehir şu anda tamamıyla Nazi'ydi. Her yerde her dakika Führer'in gelişini görme ümidiyle nefesler kesilene kadar şarkılar söyleniyordu. Neredeyse herkes buradaydı, güneş parlıyordu ve bira sel gibi akıyordu. Sonra sabah geçti, bir barın köşesinde uyuklandı ve hiçbir şey zamanı durduramadığından, birdenbire öğle vakti geldi. Güneş, Pöstlingberg üzerinde en yüksek noktasındaydı. Çeşmeler sustu, aileler öğle yemeği için evlerine girdiler, Tuna dalgalarını yuvarladı. Botanik bahçesindeki efsanevi kaktüs koleksiyonu konfetilerle doluydu, örümcekler onları sinek zannediyordu. Viyana'da Café Central'in büfesinde Almanların henüz Wels'e ulaşmadıkları, hatta belki Meggenhofen'de bile olmadıkları fısıldanıyordu. Kötü niyetliler bıyık altından gülüyor, Almanların yönlerini şaşırıp Sus ya da Dimyat'a doğru gittiklerini, seneye Bobino'da görüleceklerini söylüyorlardı! Fakat bazıları alçak sesle bir arızadan, yakıtla ilgili çok büyük bir arızadan, müthiş bir ikmal sorunundan söz ediyorlardı.

Hitler dondurucu bir soğukla yüzü çarpılmış halde, Münih'ten arabayla ayrıldı. Mercedes'i sık ormanların arasından ilerliyordu. Önce doğum yeri olan Braunau'dan, sonra gençliğinin geçtiği Linz'den, nihayet annesiyle babasının yattığı Leonding'den geçmeyi planlamıştı. Hoş bir seyahatti sonuçta. Hitler saat on altıya doğru Braunau'dan sınırı geçmişti; hava ıslıl ıslıl, fakat çok soğuktu, kafilesi yirmi dört araba, yirmi kadar kamyonndan oluşuyordu. Herkes buradaydı: SS, SA, polis, bütün ordu birlikleri. Kalabalıkla birleşiyorlardı. Führer'in doğduğu evin önünde bir an durdular, fakat kaybedecek zaman yoktu! Şimdi-den gecikmişlerdi zaten. Küçük kızlar buketler uzattılar, kalabalık gamalı haçlı küçük bayraklarını sallıyordu, her şey yolundaydı. Öğleden sonra kabile birçok köyü geçmişti bile Hitler gülümsüyor, elini sallıyordu, gözle görülür bir coşku vardı yüzünde; yer yer öbeklenmiş köylü ya da genç kız topluluklarına sürekli nasyonal sosyalist selamı veriyordu. Ama çoğunlukla Chaplin'in çok hoş bir şekilde parodisini yaptığı şu tuhaf jestle yetiniyordu; labali bir hareketle biraz kadınsı kıvrılan koluyla.

PANZER TRAFİĞİ

Blitzkrieg basit bir formüldür, reklamcılığın felaketle özdeşleştirdiği bir kelimedir. Bu saldırgan stratejinin teorisyeninin adı Guderian'dır. Guderian, kuru ve çarpıcı bir başlığı olan *Achtung – Panzer!* adlı kitabında yıldırım savaşı teorisini geliştirdi. Elbette John Frederick Charles Fuller'i okumuştur; onun yogaya dair berbat kitabına hayran oldu, hezeyanlı kehanetlerini heyecanla yalayıp yuttu, orada dünyanın korkunç sırrını keşfettiğini sanıyordu; ama asıl orduların mekanizasyonu ile ilgili makaleleri ona gecelerce uykuyu haram etti. Fuller'in kitapları Guderian'ı uzun uzun düşündürdü, kahramanca ve sert bir savaştan böyle tutkuyla söz edilmesi hoşuna gitmişti. John Frederick Charles Fuller tutkulu biriydi, öyle tutkuluydu ki, bir süre sonra parlamenter demokrasilerin uyumsuzluğuna esef ederek daha coşturucu bir rejim arzulayan Mosley'e katılacaktı. Böylece Nazizmin yükselmesini amaçlayan Nordik Birliği'nin üyesi olacaktı. Küçük konsey, gizlice İngiliz tarzı kulübelerde buluşuyor, uzun saatler boyu Yahudilerden söz ederek vakit geçiriyordu. Fakat sempatizanları Mayfair tüccarlarından ibaret değildi, hayır, hayvanlara düşkünlüğüyle bilinen Lady Douglas-Hamilton da aralarında vardı; zira malum, bütün zavallılıkların merkezi insan ruhudur. İyi kalpli Wellington

dükü de aralarındaydı; salonların gözdesi, eski Eton'lu,¹ dünyanın bütün nimetlerinden yararlanmış, dolayısıyla affedilecek tarafı olmayan, Propertius ve Lucanus erbabı Arthur Wellesley de aralarındaydı, şafak vakti malikânesinin bahçesinde Theocritos'un çobanları arasında kaval üfleyerek dolaşıyordu muhakkak, ayrıca, en iyilerinden olmasa da, sanat eseri koleksiyoncusuydu. Yine de alnı dardı, dudakları gevşekti, bakışları boştu, öyle ki, Londra'nın kenar mahallelerinden birinde doğmuş olsaydı, ondan hiç söz etmeyecektik.

Achtung – Panzer! 12 Mart 1938 günü, resmi geçidin açılışını zırhlı birlikler yaptı; XVI. Kolordu'nun başındaki Heinz Guderian nihayet hayalini gerçekleştirecekti. İlk Alman zırhlısı 1918'de yirmi adet kadar üretilmişti; demirden ağır bir kafesi olan, iki yüz beygirlik bir kutuydu bu, kullanması azap verici, fazlasıyla yavaş, koca bir pusetti. Bunlardan biri, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda bir İngiliz zırhlısıyla teke tek bir çarpışmaya girmiş, tamir edilemeyecek şekilde tahrip olmuştu. Bu ilk başlangıcın ardından tanklar çok ilerlediyse de hâlâ yapacak çok şey vardı. Aynı şekilde, bir dönem muharebelerin kraliçesi olacak Panzer IV de, Mart 1938'in bu gününde daha emekleme döneminde sayılırdı. Krupp'un ürettiği bu küçük hücum tankı, o sırada fazlasıyla vasat bir savaş tankıydı. Çok hafif olan zırhının tanksavar obüslerine mukavemet etmesi mümkün değildi; topu ancak yumuşak hedeflere hücum etmesine izin verecek nitelikteydi. Panzer II ise daha küçüktü, tam bir sardalye kutusuydu. Hızlıydı, hafifti ama düşman tankının zırhını delecek kapasitede değildi, aynı zamanda da çok savunmasızdı. Fabrikadan çıktığı andan itibaren kullanılmaz durum-

1. Eton College: İngiltere'nin eski ve en itibarlı okullarından biri. (Ç.N.)

daydı. Zaten aslında, işin başında yalnızca bir antrenman tankı olmalıydı, fakat üretimi gecikmişti; savaş, öngörülenden daha çabuk gelmişti, bu tank da aktif hizmete alınmıştı. Panzer I'e gelince, tam bir tankçıktı bu, yoga hocaları gibi doğrudan doğruya metalin üzerine oturan iki kişiyi anca alıyordu. Fazlasıyla narindi ve teçhizatı çok zayıftı, buna mukabil çok ucuzdu, traktörden azıcık pahalıydı.

Versailles Antlaşması Almanların tank üretmesini yasaklamıştı. Bu yüzden Alman kurumları paravan şirketler aracılığıyla yabancı ülkelerde bunları üretiyordu. Görüldüğü üzere finansal mühendislik hep en zararlı manevralara hizmet etmiştir. Böylece Almanya, gizliden gizliye kendine –söylenene göre– olağanüstü bir savaş makinesi inşa etmişti. 12 Mart 1938 günü, bütün Avusturyalıların yol kenarında beklediği, işte bu yeni ordu, herkesin gözü önünde nihayet gerçekleşen bu vaatti. Dolaısıyla ışıldayan güneşin altında biraz kaygılı, biraz heyecanlı olmalıydılar.

O sırada minicik bir kum tanesi, dehşetengiz Alman savaş makinesinin içine süzüldü. Önce yaya yolunda bütün bir zırhlı dizisi oluştu. Mercedes'iyile oradan sapmak zorunda kalan Hitler onlara tahkirle baktı. Sonra yolun ortasında hareketsiz duran ağır top arabaları geliyordu; ve korna çalmak, Führer'in geçmesi lazım diye bağırmak beyhudeydi, yapacak hiçbir şey yoktu, tanklar zamkın içinde kürek çeker gibiydi. Düşünüldüğünde bir motor yüce bir şeydi bir mucizeydi. Biraz akaryakıt, bir kıvılcım ve hop! Basınç artar, dingilin rotasyonunu sağlayan pistonu iter ve araç hareket eder! Ama işte ancak kâğıt üzerinde bu kadar basittir, bir kere arıza yaptı mı tam bir rezillik olur! Ne olduğunu anlamak mümkün değildir. Elleri iğrenç bir makine yağına daldırıp vida sökmek,

vida sıkılmak gerekir... 12 Mart 1938 günü güneşin parlamasına rağmen berbat bir soğuk vardı. Dolayısıyla takım çantasını yolun kenarına çıkarmak hiç de eğlenceli değildi. Hitler kudurmuştu; bir zafer günü, parlak ve büyüleyici bir geçit beklenirken trafik sıkışıklığı yaşanıyordu. Hız yerine topaklanma, canlılık yerine nefessizlik, atılım yerine tıkanıklık.

Altheim, Ried gibi küçük kentlerde, orada burada genç Avusturyalılar, yüzleri rüzgârdan morarmış halde bekliyorlardı. Bazıları soğuktan ağlıyordu. O dönemde büyük sanatçıların pazar değeri ülkelere göre farklıydı; Fransız kızları Galeries Lafayette'in vitrinlerinde Tino Rossi'yi görmek istiyor, Amerikalı kızlar ise Benny Goodman'ın parçalarıyla swing dansı yapmak istiyorlardı. Ama Avusturyalı kızlar ne Tino Rossi ne de Benny Goodman'ı umursuyorlardı; onlar Hitler'i istiyorlardı. Hitler'in köylere girişinde düzenli olarak, "*Der Führer kommt!*"¹ çığlıkları duyuluyordu. Sonra gelen giden olmayınca yeniden havadan sudan konuşmaya başladılar.

Çünkü arıza yapan sadece bir-iki tank değildi, orada buradaki birkaç küçük zırhlı değildi, büyük Alman ordusunun büyük çoğunluğuydu ve yol tamamıyla tıkanmıştı. Bir komedi filmi gibiydi her şey: öfkeden kudurmuş bir Führer, şosede koşturan tamirciler, Üçüncü Reich'in hummalı ve kaba diliyle acele acele haykırılan emirler. Ayrıca üzerinize atılmaktayken güneşin altında saatte otuz beş kilometreyle arka arkaya geçerken bir köşede sıkışıp kalan bir ordu. İyi ama arıza yapmış bir ordu bir hidirdir. Arıza yapmış bir ordu garantili komedidir. General fena halde fırça yedi! Bağırışlar, hakaretler; Hitler bu fiyaskonun sorumlusu olarak onu görüyordu. Führer'in geçebilmesi için ağır araçların kenara alınması, birkaç

1. (Alm.) Führer geliyor! (Y.N.)

tankın çekme halatıyla çekilmesi, birkaç otomobilin itilmesi gerekti. Führer gece inerken nihayet Linz'e geldi.

Bu sırada, Alman birlikleri buz gibi bir ayın altında gar peronları üzerine hızla, mümkün olduğu kadar çok tank yığdılar. Münih'ten uzmanlar, demiryolu işçileri, vinç operatörleri de getirtmişlerdir muhakkak. Trenler sirk ekipmanlarına eşlik eder gibi zırlılar getiriyorlardı. Resmî merasimler yani büyük gösteri için her ne pahasına olursa olsun Viyana'da olmalıydılar! Tuhaf bir sahne olmalıydı bu, bu uğursuz karaltılar, otomatik makineli tüfeklerle zırlılardan oluşan yükleriyle gecenin ortasında Avusturya'nın içinden cenaze arabaları gibi geçen bu trenler.

DİNLENEN TELEFONLAR

Anschluss'un¹ ertesi günü, 13 Mart'ta, Britanya gizli servisi İngiltere ile Almanya arasındaki tuhaf bir telefon komedisiyle hayrete düştü. Hitler kendi vatanına doğru uçarken Reich'in sorumluluğunu almış olan Göring yakınıyordu: "Sayın Ribbentrop Avusturya'yı tehdit ettiğimiz şu ultimatoma meselesi menfur bir yalan. Halkın onayıyla iktidara gelen Seyss-Inquart bizden yardım istedi. Schuschnigg rejiminin hoyratlığını bir bilseydiniz!" Ribbentrop da şöyle cevap veriyordu: "İnanılmaz bir şey! Bütün dünyanın bunu bilmesi lazım." Konuşma yarım saat kadar bu minval üzere devam etti. Bu tuhaf cümleleri not eden ve kendilerini birdenbire bir tiyatronun kulisinde bulmuş hissine kapılan kişilerin yüz ifadelerini de tahayyül etmek lazım. Sonra diyalog son buldu. Göring ıslıl ıslıl havadan bahsediyordu. Masmavi gökyüzü. Kuşlar. Söylediğine göre balkonundaydı ve radyodan Avusturyalıların heyecanını duyabiliyordu. "Olağanüstü!" diye bağırdı Ribbentrop.

Bundan yedi yıl sonra, 29 Kasım 1945'te aynı diyalog bir kez daha işitildi. Aynı kelimelerdi bunlar, daha tered-

1. (Alm.) Birleşme. 1938'de Avusturya'nın Nazi Almanya'sıyla birleşmesi için kullanılan terim. (Ç.N.)

dütsüz belki, daha yazılı hazırlanmış; ama tamı tamına aynı küstah sözlerdi, aynı alaycı duygu. Nürnberg’de, uluslararası mahkemede geçiyordu olay. ABD’nin savcısı Sydney Alderman, barışa karşı komplo kurma ithamını desteklemek için dosyasından bir tomar kâğıt çıkardı. Ribbentrop ile Göring arasındaki bu diyalog ona göre çok aydınlatıcıydı; konuşmada, diğer milletleri hataya sevk etmeyi amaçlayan bir tür “ikili dil” sezildiğini söyledi.

Alderman daha sonra okumaya geçti. Bu küçük diyalogu tiyatro replikleri okur gibi okudu. İlk kişi olarak Göring’in adı telaffuz edildiği sırada, sanıklar bölmesinde oturan gerçek Göring ayağa kalkacak gibi oldu. Ama onu çağırmadıklarını, sadece karşısında onun rolünü oynayacaklarını ve tiratlarını okuyacaklarını hemen anladı. Alderman tekdüze ve ağır bir sesle sahneyi okudu.

Göring: Sayın Ribbentrop, bildiğiniz gibi Führer, kendi yokken Reich’in sorumluluğunu bana emanet etti. Dolayısıyla radyodan da duyabileceğiniz gibi bütün Avusturya’yı kaplayan olağanüstü sevinçten sizi haberdar etmek isterim.

Ribbentrop: Evet, harikulade bir şey değil mi?

Göring: Seyss-Inquart, ülkenin teröre ya da içsavaşa teslim olmasından korkuyordu. Bizden derhal gelmemizi istedi, biz de kaosa engel olmak için hemen sınıra doğru ilerlemeye başladık.

Fakat Göring’in o sırada, 13 Mart 1938’de bilemediği, günün birinde daha gerçek yazışmalara el konacağıydı. Göring kendi görevlilerinden önemli konuşmalarını not etmelerini istemişti; bunlar bir gün tarihe mal olmalıydı. Belki de yaşlılığında *Galya Savaşı*’nı¹ yazacaktı

1. *Commentarii de Bello Gallico*: Julius Caesar’ın Galya savaşlarını anlattığı eseri. (Ç.N.)

kim bilir? Kariyerinin en önemli dönemlerinde, her şey olup biterken alınmış notlarına dayandırabilecekti bunu. Göring'in bilemediği, bu notların en nihayetinde, emeklilik yaşı geldiğinde çalışma masasının üzerinde olmak yerine, burada, Nürnberg'de bir savcının ellerinde olacaktıydı. Daha sonra başka sahneler de işitildi, iki gün öncesinde, 11 Mart gecesi Berlin ile Viyana arasında oynanan sahneler; Göring'in, Seyss-Inquart ile onlara aracılık eden ve elbette gelecek kuşaklar için inanılmaz konuşmalarının kaydını tutan, Sefaret Müşaviri Dombrowski dışında kimsenin onları dinlemediğini zannettiği sırada geçen sahneler. Aslında herkesin onu dinlediğini bilmiyordu. Tam konuşulduğu sırada değil tabii, hayır, gelecek zamandan, onun gözünü diktiği şu gelecek kuşaklar tarafından dinlendiğini bilmiyordu. Böyleydi işte. Göring'in o akşam yaptığı bütün konuşmalar, gerçekten de mükemmel arşivlenmişti, elde mevcuttu. Mucize eseri bombalardan zarar görmemişlerdi.

Göring: Seyss-Inquart, kabinesini ne zaman oluşturmayı düşünüyor?

Dombrowski: 21:15'te.

Göring: Bu kabinenin 19:30'da kurulmuş olması lazımdır.

Dombrowski: ... 19:30'da.

Göring: Keppler size isimleri getirecek. Kimin adalet bakanı olması gerektiğini biliyor musunuz?

Dombrowski: Evet, evet...

Göring: İsmi söyleyin...

Dombrowski: Sizin kayınbiraderiniz, değil mi?

Göring: Güzel.

Ve Göring, saatbesaat gündemini dikte etti. Adım adım. Repliklerin kısalığı içindeki buyurgan ton, tahkir

hissediliyordu. Meselenin mafyatik tarafı birdenbire ayan oldu. Okuduğumuz sahneden en fazla yirmi dakika sonra Seyss-Inquart yeniden telefon açtı. Göring, ona gidip Miklas'ı bulmasını ve onu saat on dokuz otuzdan önce şansölye tayin etmezse Avusturya'nın üzerine bir istilanın çullanacağını iyice belletmesini emretmişti. Göring ile Ribbentrop'un İngiliz casusları şerefine yaptıkları nazik konuşmadan çok uzaktaydık, Avusturya'nın kurtarıcılarından çok uzaktaydık. Ama bir şey daha dikkatlerden kaçmıyordu; Göring'in kullandığı şu tabir, şu *Avusturya'nın üzerine çullanma* tehdidi. Buna hemen dehşetengiz imgeler yakıştırılır. Ama meseleyi iyi anlayabilmek için makarayı geri sarmak gerekir, bildiğimizi sandıklarımızı unutmak gerekir, savaşı unutmak gerekir, dönemin günlük olaylarından uzaklaşmak gerekir, Goebbels'in montajlarından, bütün propagandasından uzaklaşmak. *Blitzkrieg*'in o sırada bir hiç olduğu hatırlanmalıdır. *Blitzkrieg*, panzerlerin yarattığı bir trafik tıkanıklığıdır sadece. Avusturya karayollarındaki devasa bir motor arızasıdır, insanların öfkesinden başka bir şey değildir, bir poker hamlesi gibi sonradan ortaya çıkan bir sözcük gibidir. Bu savaşta şaşırtıcı olan küstahlığın iştirilmemiş başarısıdır, ki buradan da şunu hatırd tutmak gerekir: dünya *blöfe* teslim olur. En ağırbaşlı, en bildiğinden şaşmaz dünya bile, eski düzen bile, adaletin icabına asla teslim olmasa da, halkın isyanı karşısında asla eğilmese de, *blöf* karşısında eğilir.

Göring, Nürnberg'de Alderman'ın okuduklarını eli çenesinde dinledi. Yer yer güldü. Sahnenin kahramanları aynı odada toplanmışlardı. Berlin'de, Viyana'da, Londra'da değillerdi, birbirlerine birkaç metre mesafedeydiler: Ribbentrop ve veda yemeği, Seyss-Inquart ve kapo¹

1. Toplama kamplarında SS'lere yardım etmeleri için seçilen mahkûmlar. (Ç.N.)

yaltakçılığı, Göring ve gangster yöntemleri. Alderman nihayet ispatını tamamlamak için 13 Mart'a geri döndü. Kısa diyalogun sonunu okudu. Bütün itibarını yok eden, onu ait olduğu seviyeye –saf ve basit bir alçaklığa– indiren tekdüze bir ses tonuyla okudu.

Göring: Burada hava harika. Gökyüzü masmavi. Balkonumda, serin havada, örtülerin altında oturuyorum. Kahvem içiyorum. Kuşlar cıvılda ıyor. Radyodan Avusturyalıların co kusunu duyabiliyorum.

Ribbentrop: Harika!

Bu sırada, sanıklar bölmesindeki duvar saatinin altında zaman durdu; bir şeyler oldu. Bütün salon onlara doğru döndü. *France-Soir*'in Nürnberg Mahkemeleri  zel muhabiri Kessel'in anlattığına göre, bu "harika" kelimesini duyunca Göring gülmeye ba ladı. Bu abartılı oynanmı  nidanın hatırasıyla belki de bu tiyatro repli inin dünya tarihine, ahlaka, büyük olaylar hakkındaki fikirlerimize taban tabana zıt olduğunun sezgisiyle Göring, Ribbentrop'a baktı ve gülmeye ba ladı. Ribbentrop da sinirli bir g l  le sarsıldı. Uluslararası mahkemenin karşısında, h kimlerin önünde, dünyanın dört bir yanından gelen gazetecilerin önünde, enkazın orta yerinde, kendilerini gülmekten alıkoyamadılar.

AKSESUVAR MAĞAZASI

Hakikat her türlü tozun arasına dağılmıştır. ABD'ye göçmüş, fakir, Yahudi, küçük işlerle hayatını kazanmakta zorlanan Alman entelektüeli Günther Stern, kendisine Anders, *Öteki*, adı verilmeden epey zaman önce aksesuvarcı olmuştu, kırk yılı aşkın süredir öyleydi; insanoğlunun bütün kıyafet tarihini galerilerinde barındıran Hollywood Custom Palace'ta çalışmaktaydı. Hollywood Custom Palace bir kostüm kiralama şirketi idi; sinema sektörüne Kleopatra ya da Danton kostümleri, Ortaçağ hokkabazı ya da Calais burjuvası kıyafetleri kiralardı. Hollywood Palace'ta her şey bulunurdu; insanoğlunun bütün eski püskü giysileri, görkemli hiçliği, rafların üzerine serpilmiş ihtişam kırıntıları, hatıra müsveddeleri. Tahtadan kılıçlar, kartondan taşlar, kâğıttan perdeler saklanırdı burada. Her şey sahteydi: Madencinin yakasındaki kömür, dilencinin dizlerindeki aşınma, mahkûmun boynundaki kan... Tarih, seyirlik bir temaşadır. Hollywood Palace'ta var olmuş olan her şey birbiriyle kesişirdi, şehit kıyafetleri patris harmanileriyle aynı ipe asılır, aynı ipte kururdu. Ayrım yapılmazdı. Derler ki, imgeler, sinema, fotoğraflar gerçek dünyayı göstermiyormuş – bundan pek emin değilim. Aynı şekilde binanın katlarında çağların üst üste yığılışı, saçmalığı ya da deliliği çağrışırdı. Sanki

azametın göbeğindeymişsiniz gibi, ama kısılıp kalmışsınız, küçülmüşsünüz; çünkü toz, pudradan başka bir şey değildi, yıpranmışlık bir illüzyondu, kir makyajdı ve görünüm hakikatti. Fakat insanlığın tamamı biraz fazlaydı. Hollywood Palace çok fazla eski püskü kıyafeti üst üste yığılmış, çok fazla çeşitlilik biriktirmiş, çok fazla çağı bir araya toplamıştı. Roma tarzı yünlü kadın elbiseleri, Mısır tarzı tapon mallar, Babil tarzı sirk kıyafetleri, Yunan tarzı kanun kaçağı giysileri; fakat aynı zamanda peştamallın ve pareonun bütün çeşitleri, Gucerat kadınlarının rengârenk *sari*'si, Bengal'in zengin *baluchari*'si, tüy gibi hafif Pondiçeri pamuklusu; burada Malaya peştamalı, üste geçiriliverecek kıyafetler, paçolar, zırh üstlükleri, *paenula*¹ da bulunurdu; ayrıca ilk kollu kostümler, tunikler, bluzlar ve gömlekler, kaftan, tarihöncesi döneme ait hayvan postları ve pantolonun bütün ataları. Harikulade bir mağaradır Hollywood Palace. Elbette buradaki iş çok parlak sayılmazdı, Pancho Villa'nın cesedinin kıyafetlerini katlamak, Marie Stuart'ın işlemeli yakalığını düzeltmek, Napoléon'un şapkasını rafına koymak. Yine de bir tarih aksesuvarcısı olmak ne büyük bir ayrıcalıktı.

Günther Stern günlüğünde şunun üzerinde durur: bütün kıyafetler vardır burada, sirk maymunlarının ya da Deauville'in küçük köpeklerinin giydikleri bile; Âdem'in asma yaprağından SA botlarına kadar her şey. Fakat işin asıl şaşırtıcı tarafı, burada yeryüzünün bütün kostümlerinin bulunması değildi, daha şimdiden Nazi kostümlerinin bulunuyor olmasıydı. Ve Günther Stern'ün de belirttiği gibi, bu botları cilalayanın bir Yahudi olması ironikti. Çünkü elbette bütün bu kılık kıyafetin bakımını yapmak gerekiyordu! Günther Stern de Hollywood Palace'ın

1. Romalılar döneminde kullanılan bir tür pelerin. (Ç.N.)

herhangi bir çalışanı gibi, gladyatör pabuçlarıyla Çinli sandaletlerini fırçaladığı özenle Nazi botlarını cilalamalıydı. Burada gerçek dram geçerli değildi, kostümlerin film çekimleri için dünyanın büyük mizansenini için hazır olması gerekiyordu. Ve olacaklardı da; hem de doğaldan daha gerçektiler, müzelere sürüklenmiş olanlardan daha doğrudular; tek bir düğmesi tek bir ipliği eksik olmayan mükemmel replikalardı ve mağazaların raflarındaki gibi, her beden için mevcuttular. Fakat bu kıyafetlerin sadece üzerinde tartışılmaz replikalar olması yetmezdi, aynı zamanda eskimiş, delinmiş, kirlenmiş de olmalıydılar. Eh tabii, dünya bir moda defilesi değildi, sinema da illüzyon yaratmak zorundaydı. Dolayısıyla sahte yırtıklar, sahte lekeler, sahte paslar sağlamak gerekirdi. Zamanın çoktan geçip gitmiş olduğu izlenimi bırakmak gerekirdi.

İşte böyle, daha Stalingrad Muharebesi olmadan, Barbarossa Planı çizilmeden, düşünülmeden, buna karar verilmeden önce; Fransa seferinden önce, hatta böyle bir işe girişmek gibi bir fikir daha Almanların aklına düşmeden önce, savaş buradaydı, gösteri rafları üzerindeydi. Dev Amerikan makinesi büyük kargaşaya çoktan kapılmış gibiydi. Savaşı bir kahramanlık biçiminde anlatacaktı. Bundan gelir elde edecekti. Bir tema. İyi bir iş. İşin sonunda her şeyi yeniden yapan, yeniden tasarlayan ve eğip büken ne panzerlerdi ne stukalar¹ ne de Stalin'in orgları.² Hayır. Burada, bu hünerli California'da, kare şeklini alan birkaç bulvarın arasında, bir *donut*'la bir benzin istasyonunun köşesindedir ki, insanoğlunun varlığı, kolektif gerçekliklere uyum sağlar. Burada ilk süpermar-

1. İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanların kullandığı bombardıman uçağı. (Ç.N.)

2. İkinci Dünya Savaşı sırasında SSCB'nin kullandığı çok namlulu roketatar. (Ç.N.)

ketlerin içinde, ilk televizyonların karşısında, ekmek kı-zartma makinesiyle hesap makinesi arasında dünya, ni-hayetinde benimseyeceği kendi gerçek ahengine kendini anlatır.

Führer, Fransa'ya karşı hücumunu hazırlarken Genelkurmay Schlieffen'in¹ eski formüllerini tekrarlamak üzereyken ve teknisyenler hâlâ panzerleri tamir etmeye çalışırken Hollywood çoktan onların kostümlerini geç-mişin raflarına yerleştirmişti bile. Eski kostümler reyo-nunda, sınıflandırılmış, katlanmış ve istif edilmiş şekilde asılıydılar. Evet, daha savaş başlamadan çok önce, kör ve sağır Lebrun piyango hakkında kararnameler çıkarırken Halifax suç ortaklığı oyunlarına devam ederken ve Avus-turya'nın ürkmüş halkı, bir çılgının karaltısında kendi ka-derini bulduğunu zannederken Nazi askeri kostümleri aksesuvar mağazasında yerini almıştı bile.

1. Alfred von Schlieffen (1833-1913): Alman general. Birinci Dünya Savaşı için kendi adıyla anılan bir plan hazırlamıştı. (Ç.N.)

MUTLULUK NAĞMESİ

15 Mart'ta imparatorluk sarayı önünde Arşidük Karl'ın at üzerindeki büyük heykeline kadar, meydanın bütününü kaplayan koca bir kalabalık toplanmıştı; istismar edilmiş, kötü yönetilmiş, fakat nihayet boyun eğmiş zavallı Avusturyalılar alkış tutmaya gelmişti. Tarihin iğrenç paçavralarını çekip alırsak şunu buluruz: eşitliğe karşı hiyerarşi, özgürlüğe karşı buyruk. Bayağı ve tehlikeli bir millet fikriyle yoldan çıkarılmış, geleceği olmayan, daha önceki bozgunun hüsrânını taşıyan bu muazzam kalabalık kollarını gökyüzüne kaldırıyordu. Burada Hitler, Sisi'nin sarayının balkonunda, endişe verici, çok tuhaf ve lirik bir ses tonuyla boğuk ve sevimsiz bir haykırışla nutkuna son veriyordu. Daha sonra Chaplin tarafından icat edilen dile çok yakın, ilenmelerle dolu ve ancak "savaş", "Yahudiler", "dünya" gibi dağınık birkaç kelimenin seçilebildiği bir Almancayla feryat ediyordu. Ucu bucağı olmayan kalabalık uluyordu. Führer balkondan *Anschluss*'u henüz ilan etmişti. Alkışlar öyle büyük bir uyum içinde, öyle güçlü, öyle coşkuluysa ki, bu dönemin kısa haberlerinde duyduğumuz da aynı kalabalık mıydı, aynı film müziği miydi diye soruyordu insan kendine. Çünkü bu tarihi bize sunan, seyrettiğimiz filmler, haber ya da propaganda filmle-riydi; bizim asıl bilgimizi oluşturan onlardı; düşündüğümüz her şey bu homojen resim tuvaline tabiydi.

Hiçbir zaman bilemeyeceğiz. Kimin konuştuğunu bilmiyoruz. Bu dönemin filmleri ürkütücü bir sihirle hatıralarımız hiline geldi. Dünya savaşı ve onun başlangıcı, içinde artık doğruyla yanlış ayırt edemediğimiz bu sonu gelmez filmin içine sürüklendi. Reich, bu dramın bütün diğer kahramanlarından daha fazla sinemacı, montajcı, kameraman, sesçi, makinist işe aldığına göre Ruslarla Amerikalılar savaşa girene kadar, savaşa dair sahip olduğumuz bütün imgelerin Joseph Goebbels tarafından sahneye konduğunu söylenebilir. Tarih, gözlerimizin önünde bir Joseph Goebbels filmi gibi akıp gidiyor. Sıra dışı bir durum. Alman kısa haberleri kurmaca modeli haline gelmiş. *Anschluss* da böyle olağanüstü bir başarı gibi görünüyor. Fakat alkışlar görüntülere ekleniyordu elbette; hani nasıl derler, postsenkronizeydi alkışlar. Führer'in görüldüğü sıradaki çılgın tezahüratlardan hiçbirinin, aslında bizim duyduğumuz tezahüratlar olmaması da mümkündür.

Ben bu filmleri yeniden izledim. Tabii bir konuda yanılmamak lazım, bütün Avusturya'dan Nazi militanlar getirilmişti; muhalifler, Yahudiler tutuklanmıştı; ayıklanmış, temizlenmiş bir kalabalıktı bu ve gerçekten buradaydı Avusturyalılar, sadece bir sinema kalabalığı değildi bu. Sarı saç örgüleriyle şu neşeli genç kızlar, gülerек haykıran şu çift, gerçekten de buradaydılar – ah bütün bu gülüşler, bu jestler! Kafilenin geçişi sırasında titreyen flammalar! Tek bir kurşun bile atılmamıştı. Ne hazin!

Yine de, her şey öngörüldüğü gibi gerçekleşmemişti; “dünyanın en iyi ordusu” bir metal yığınınan, oyuk bir sac levhadan başka bir şey olmadığını göstermişti. Bununla birlikte hazırlıksızlığı ve kusurlu malzemesi yüzünden, kısa bir süre önce, New Jersey’de yere inmeden önce infilak eden ve otuz yolcusu can veren *Hindenburg* adlı zepline rağmen Luftwaffe generallerinin çoğu savaş

uçakları konusunda hâlâ çok cahil oldukları halde Hitler yüksek askerî kumandayı hiçbir tecrübesi olmamasına rağmen üstlendiği halde, zamanın haber bültenleri, ortada yenilmesi imkânsız bir makine varmış hissiyatı yayıyordu. Haberlerde, ustaca çizilmiş planlar içinde, Alman zırhlılarının şaşkın bir sevinç içindeki kalabalıkların ortasında ilerleyişi görölüyordu. Çok kısa bir süre öncesinde muazzam bir arızaya maruz kaldıklarını kim hayal edebilirdi? Alman ordusu zaferin yolunda yürür gibiydi, yolu çiçekler ve gülücüklerle döşenmiş basit bir zaferin. Suetoniüs, Roma İmparatoru Caligula'nın da lejyonlarını Kuzey'e böyle ulaştırdığını, bir tereddüt ya da vecd ânında onları denize karşı dizdiğini ve deniz kabuklarını toplama emri verdiğini anlatır. Fransız haber bültenlerine bakıldığında da Alman askerlerinin bütün günlerini gülücükleri toplayarak geçirdikleri zannedilir.

*

Kimi zaman başımıza gelen, aylar öncesine ait eski bir gazetede yazıyor gibidir; daha önce de görülmüş kötü bir rüyadır. Tam altı ay sonra *Anschluss*'un üzerinden altı ay geçtikten sonra, 29 Eylül 1938'de, şu meşhur konferans için Münih'te buluruz kendimizi. Sanki Hitler'in hırsı burada son bulacakmış gibi, Çekoslovakya peşkeş çekilir. Fransız ve İngiliz delegasyonları Almanya'ya giderler. İyi karşılanırlar. Büyük salonda avize, rüzgârın salladığı çanlar gibi kristal küpelerini çınlatmakta, umacıların tepesinde havai bir partiyon çalmaktadır. Daladier ve Chamberlain'ın ekipleri Hitler'den Picrochole¹ tarzı tavizler koparmaya çalışırlar.

1. François Rabelais'nin *Gargantua* adlı romanındaki kral. Fransızcada anlamsız sebeplerden çıkan çatışmalar için "Picrochole savaşı" deyimini kullanılır. (Ç.N.)

Tarihe yükleniriz, acılarımıza neden olan kahramanlara poz verdirdiğini iddia ederiz. Paçanın kirini, sararmış masa örtüsünü, çek defterinin koçanını, kahve lekesini asla görmeyiz. Olayların sadece iyi taraflarını gösterirler bize. Yine de, Chamberlain ve Daladier'nin Münih'te, imzadan hemen önce, Hitler ile Mussolini'nin yanında görüldükleri fotoğrafa iyi bakılırsa, İngiliz ve Fransız başbakanları pek de gururlu gibi görünmemektedirler. Ama yine de imzalarlar. Münih sokaklarından, onları Nazi selamıyla karşılayan muazzam bir kalabalığın alkışları altında geçtikten sonra imzalarlar. Daladier şapkası kafasında, biraz sıkıntılı, etrafa küçük selamlar yollarken görülür, diğeri, Chamberlain ise hat elinde, kocaman gülümsemektedir. Zamanın haber bültenlerinin adlandırdığı şekliyle bu yorulmak bilmez sulh zanaatkârı, iki sıra Nazi askeri arasından, sonsuza kadar siyah beyaz kalacak perona tırmanır.

Bu sırada şevke gelen yorumcu genzinden konuşarak aynı barış iradesiyle hareket eden dört devlet başkanının; Daladier, Chamberlain, Mussolini ve Hitler'in gelecek kuşaklar için poz verdiklerini söyler. Tarih, bu yorumların gülünç hükümsüzlüklerini teslim eder ve gelecekteki bütün haber bültenlerini hazin bir itibarsızlığa gark eder. Münih'te çok büyük bir umut doğacak gibi görünmektedir. Bunu söyleyenler kelimelerin anlamlarını bilmemektedirler. Onlar bütün kelimelerin birbirine denk olduğu cennetin dilini konuşmaktadırlar. Édouard Daladier aradan bir süre geçtikten sonra Paris Radyosu'nda uzun dalga bin altı yüz kırk sekizinci metrede, birkaç müzik notasının ardından anlatır. Avrupa'da barışı kurtarmış olduğundan emindir, bize bunu söyler. Buna kesinlikle inanmamaktadır. Uçaktan inip kendisini alkışlayan kalabalıkla karşı karşıya geldiğinde, "Ah ahmaklar, bir bilselerdi!" diye mırıldanmış olmalıdır. En berbat

olayların çoktan hazırlandığı bu koca sefalet karmaşasının içinde, yalana karşı esrarengiz bir hürmet hüküm sürmektedir. Entrikalar olaylar zincirini yerle bir eder; devlet başkanlarımızın bildirileri pek yakında, bir ilkbahar fırtınasının sacdan çatıyı alıp götürmesi gibi sürükleniverecektir.

ÖLÜLER

Avusturya'nın ilhakını onaylamak için bir referandum düzenlendi. Kalan muhaliflerin hepsi tutuklandı. Papazlar, Naziler lehine oy kullanılması için minberden çağrı yaptılar, kiliseler gamalı haçlı bayraklarla donatıldı. Sosyal demokratların eski lideri bile insanları evet oyu vermeye çağırdı. Ahengi bozan tek bir ses bile yoktu neredeyse. Avusturyalılar, %99,75 oranında Reich ile birleşme yönünde oy kullandılar. Bu hikâyenin başındaki yirmi dört beyefendi, büyük Alman sanayisinin ruhban sınıfı, ülkenin nasıl parçalara ayrılacağını incelemekle meşgulken Hitler, Avusturya'da adeta bir zafer turnesi yapmıştı. Fantastik kavuşmaları her yerde alkışlanmıştı.

Ancak *Anschluss*'un hemen öncesinde, tek bir haftada bin yedi yüz intihar gerçekleşti. Bir süre sonra basında bir intihar haberine yer vermek bir direniş eylemine dönüşecekti. Birkaç gazeteci hâlâ "ani ölüm" yazmaya cesaret ediyordu; misillemeler onları da hızla susturacaktı. Başka alışlagelmiş formüller aradılar, sonuç vermedi. Böylece kendi hayatına son verenlerin sayısı bilinmez, isimleriyse meçhul olarak kaldı. Birleşmenin ertesi günü *Neue Freie Presse*'te hâlâ dört ölüm haberi okunabiliyordu: "12 Mart sabahı kırk yaşındaki memur Alma Biro usturayla damarlarını kesti, ardından da gazı açtı. Aynı esnada kırk

dokuz yaşındaki yazar Karl Schlesinger şakağına kurşun sıktı. Altmış dokuz yaşındaki ev kadını Helene Kuhner de intihar etti. Öğleden sonra otuz altı yaşındaki memur Leopold Bien kendini pencereden attı. Onu bu eyleme iten sebepler bilinmiyor.” Hepsinde bu utanç dolu, basmakalıp küçük derkenar vardı. 13 Mart’ta hiç kimse bu sebepleri bilmiyor olamazdı. Hiç kimse. Zaten sebeplerden değil tek bir sebepten söz edilebilirdi, o da aynı sebepti.

Alma, Karl, Leopold ya da Helene sokaklarda sürüklenen Yahudileri belki de pencerelerinin ardından fark etmişlerdi. Kafası kazınanları şöyle bir görmek, onların anlamalarına yetmişti. Gelip geçenlerin kafasının arkasına, Haçlıların kullandıkları ve Şansölye Schuschnigg’in bir saattir ceketinin arka tarafında taşıdığı Yunan haçını çizdikleri şu adamı şöyle bir görmek onlara yetmişti. Hatta daha gerçekleşmeden önce bunun onlara söylenmesi, bunu tahmin etmeleri, kestirmeleri, hayal etmeleri yetmişti. Bilmeleri için gülen insanlara bakmaları yetmişti.

O sabah Helene’in, uluyan kalabalığın ortasında, gelip geçenlerin alaylı bakışları altında, dörtayak üstüne çökmüş, kaldırımları temizlemeye zorlanan Yahudileri görmüş olup olmamasının pek bir önemi yoktu. Onlara çimen otlattıkları rezil sahnelere şahit olup olmamasının pek bir önemi yoktu. Ölümü, sadece hissettiği şeyi açığa vurdu, büyük mutsuzluk, korkunç gerçek, ölümcül çıplaklığıyla kendini gösteren bir dünya karşısında duyduğu tiksinti. Çünkü aslında, cürüm çoktan buradaydı, küçük bayraklarda, genç kızların gülümseyişlerinde, bütün bu yoldan çıkmış ilkbaharda. Ve Helene Kuhner bütün bu gülüşlerde, bu çığırından çıkmış coşkuda kini ve hazzı hissetmiş olmalıydı. Bu binlerce karaltının, binlerce yüzün, milyonlarca kürek mahkûmunun arkasında –dehşet

verici bir nöbetle– sezinlemiş olmalıydı. Bu korkunç sevincin arkasında Mauthausen'in¹ granitten yollarını keşfetmişti. Sonra kendi ölümünü gördü. 12 Mart 1938'de, Viyanalı genç kızların gülüşlerinde, kalabalığın haykırıışları ortasında, unutmabeni çiçeklerinin taze kokuları içinde, bu acayip neşenin, bütün bu şevkin göbeğinde kapkara bir keder duymuş olmalıydı.

Kıvrımlı kurdeleler, fırfırlı eteklikler, küçük bayraklar. Bu heyecandan çılgına dönmüş genç kızlara ne oldu, gülümseyişlerine ne oldu? Kaygısızlıklarına? Onca samimi, onca neşeli yüzlerine! Mart 1938'in bütün bu bayram sevincine ne oldu? Bu genç kızlardan biri şayet bugün, kendini aniden ekranda tanıyıverseydi ne düşünürdü? Gerçek düşünce dünyanın başlangıcından bu yana, her zaman sır olarak kalmıştır. Düşüncelerimizin üstü örtülü, soluğu kesiktir. Hayat onun altında derinlerde bir usare gibi ağır ağır akıp gider. Ama kırıksıklıkların ağzını kemirdiği, gözkapaklarının gökkuşağının renklerine boyandığı, sesinin boğulduğu bugün –bakışları eşyaların yüzeyinde, kendi arşiv görüntülerini tüküren televizyonla yoğurt arasında gezinirken, pek bir şey bilmeyen hemşire onun etrafında gezinirken, dünya savaşıdan çok uzakta, karanlık gecede nöbetçilerin nöbet değiştirmesi gibi kuşaklar birbirini izlerken– yaşanmış gençliği, meyvenin kokusunu, özsuyunun bu soluk kesici yükselişini dehşetten nasıl ayırt edebilir insan? Bilmiyorum. Çekildiği huzurevinde, eter ve tentürdiyodun yavan kokusu içinde, bir kuş kırılğanlığıyla televizyonun soğuk çerçevesi içindeki küçük filmde kendini tanıyan, savaşın ardından, yıkıntıların ardından, Amerikan ya da Rus işgalinin ardından hâlâ hayatta kalmış olan bu kırıış kırıış yaşlı çocuk,

1. Yukarı Avusturya'da Linz yakınlarındaki Mauthausen kasabesindeki toplama kampı. (Ç.N.)

hemşire kapıyı açtığı anda sandaletleri muşambanın üzerinde gıcırdarken, lekelerle kaplı soğuk elleri hinhurma-
sından kolçakların üzerinden yavaşça düşerken, can sıkı-
cı hatıraları, içinde bulundukları formol şişesinden çı-
kartıp acaba kimi zaman iç geçiriyor mudur?

Alma Biro, Karl Schlesinger, Leopold Bien ve Helene Kuhner bu kadar uzun süre yaşamadılar. Leopold, 12 Mart 1938'de kendini pencereden atmadan önce, birçok kez hakikatle, ardından utançla yüzleşmiş olmalıydı. O da Avusturyalı değil miydi? Ve senelerdir Katolik ulusalcılığın grotesk şaklabanlıklarına katlanmak zorunda kalmamış mıydı? Sabah, Avusturyalı iki Nazi kapısını çaldığındaysa genç adamın yüzü birdenbire yaşlanmıştı. Bir süredir, otorite ve onun şiddetinden bağımsız yeni kelimeler arıyor, bulamıyordu. Bakışlarını çevirecek kötü niyetli bir komşuya, eski bir iş arkadaşına rastlama korkusuyla gün boyu sokaklarda başıboş dolaşıyordu. Sevdiği hayat yoktu artık. Ondan geriye hiçbir şey kalmamıştı: ne iyi yapmaktan zevk aldığı işinin endişeleri, ne eski bir binanın merdivenlerinde gelene geçene bakarak yediği hafif atıştırmalardan ibaret basit öğlen yemeği. Her şey taramalar olmuştu. Ve o 12 Mart sabahı kapı zili yankılandığında düşünceleri onu sis bulutuyla kapladı, bir an, ruhun uzun süreli zehirlenmelerinden her zaman firar eden şu küçük iç sesini duydu; pencereyi açtı ve atladı.

Walter Benjamin, Margarete Steffin'e yazdığı, geçen zamanla ve savaş sonrası ortaya çıkan tanıklıklarla daha da dayanılmaz olan, ateşli bir ironi taşıyan mektubunda, Viyana Yahudilerinin aniden gazlarını kestiklerini anlatır; onların tüketimi şirkette zarara sebep olmaktadır. En büyük tüketicilerin özellikle faturalarını ödemeyenler olduklarını da ekler Walter Benjamin. Bu noktada Benjamin'in, Steffin'e gönderdiği mektup tuhaf bir havaya bü-

r n r. Doğru anladığından emin olamaz insan. Tereddüt eder. Anlamı daldan dala, oradan soluk gökyüzüne atlar, sonra aniden, hiçliğin ortasında küçük bir vaha yaratarak aydınlandığında, bütün zamanların en çılgın ve en hüzünlü ifadelerinden birine dönüşür.    nk  Avusturya  irketi- nin Yahudilere gaz vermeyi reddetmesinin sebebi, Yahudilerin çoğunlukla gazla intihar etmeleri ve arkalarında  odenmemi  faturalar bırakmalarıdır. Bu gerçek miydi,  u- ursuz bir pragmatizmle onca dehşet yaratmış mıydı  ağ-, yoksa sadece uğursuz mumların ışığında icat edilmiş kor- kun  bir  aka mıydı diye sordum kendime. Ancak bu ister en acı  akalardan biri olsun ister hakikat, fark etmez; mi- zah, böylesi bir karanlığa meylettiğinde gerçeği söyler.

Böyle bir bahtsızlığın içinde şeyler isimlerini kaybe- der. Bizden uzakla ırlar. Artık intihardan söz edemez olu- ruz. Alma Biro intihar etmedi. Karl Schlesinger intihar etmedi. Leopold Bien intihar etmedi. Helene Kuhner de  yle. Hiçbiri.   mleri, kendi bedbahtlıklarının esrarlı anlatısıyla teşhis edilebilir ancak. Onurlu bir   l m  seç- tikleri bile söylenemez. Hayır. Onları harap eden içten gelen bir umutsuzluk değildi. Acıları m  sterek bir şeydi. Ve intiharları bir başkasının c rm yd .

BÜTÜN BU İNSANLAR DA KİM?

Bazen bir kelime, bir cümleyi dondurmaya, bizi kim bilir hangi hülyaya gark etmeye yeter; zaman, orada hissedilebilir değildir. Kaosun ortasında sarsılmaz hac yolculuğuna devam eder o. İşte, 1944 ilkbaharında, bu hikâyenin en başında Nazilere sadakasını akıtırken ve daha ilk ânında rejimi desteklerken gördüğümüz sanayi gurularından biri olan Gustav Krupp, karısı Bertha ve *Konzern*'in¹ veliahdı büyük oğlu Alfried ile akşam yemeği yiyordu. O anlar, Villa Hügel'de hep içinde yaşadıkları ve güçlerinin vücut bulduğu bu muazzam sarayda son demleriydi. Şu anda macera tersine dönüyordu. Alman orduları her yerde geri çekiliyordu. Malikâneden ayrılıp dağlara çekilme zamanı gelmişti, Ruhr'dan uzağa, soğuk ve beyaz huzurun içinde, bombaların onlara ulaşamayacağı yerlere.

İhtiyar Gustav aniden ayağa kalktı. Uzun süredir geri dönüşü olmayan bir budalalığın içinde kaybolmaktaydı. Çişini bile tutamayan bir bunaktı, senelerdir sessizliğe gömülmüştü. Ancak o akşam, yemeğin ortasında birdenbire ayağa kalktı ve korku dolu bir hareketle peçetesini sıkarak oğlunun arkasından zayıf parmağını salonun

1. (Alm.) Şirketler topluluğu. (Ç.N.)

ucuna doğru upuzun uzattı ve homurdandı: "Bütün bu insanlar da kim?" Karısı döndü, oğlu hızla yüzünü çevirdi. Çok korktular. Odanın köşesi gölgelerle kaplıydı. Karanlık kıpırdıyordu sanki, karaltılar ağır ağır gecenin içinde sürünüyordu. Fakat onu korkudan donduran Villa Hügel'in hayaletleri değildi, hayır, ne cindi bunlar ne karakoncolos, gerçek yüzlerle onlara bakan gerçek insanlardı. Kocaman gözler gördü, karanlıktan çıkan yüzler. Meçhul kişiler. Dehşetli bir korkuya kapıldı. Adeta taş kesildi, ayaktaydı. Hizmetçiler donup kaldılar. Perdeler buza kesmiş gibiydi. Ve gerçekten gördüğünü sandı, o âna kadar hiç bu kadar görmemişti sanki. Gördüğü şey gölgenin içinden ağır ağır çıkagelen on binlerce cesetti, SS'in onun fabrikalarına tahsis ettiği köle işçilerdi. Hiçliğin içinden çıkıyorlardı.

Gustav Krupp yıllar boyu Buchenwald, Flossenbürg, Ravensbrück, Sachsenhausen, Auschwitz ve diğer kamplardaki mahkûmları kiralamıştı. Onların yaşam beklentisi birkaç ayla sınırlıydı. Mahkûm bulaşıcı hastalıklardan kurtulsa bile kelimenin gerçek anlamıyla açlıktan ölüyordu. Fakat böyle hizmetler kiralamış olan tek kişi Krupp değildi. 20 Şubat toplantısındaki yardakçıları da yararlanmıştı bundan; cinai tutkuların ve siyasi hareketlerin arkasında, bundan çıkar sağlamışlardı. Savaş kârlı olmuştu. Bayer, Mauthausen'deki işgücünü kiralamıştı. BMW, Dachau, Papenburg, Sachsenhausen, Natzweiler-Struthof ve Buchenwald'dakileri kullanmıştı. Daimler, Schirmeck'tekileri. IG Farben, Dora-Mittelbau, Gross-Rosen, Sachsenhausen, Buchenwald, Ravensbrück, Dachau, Mauthausen'dekileri toplamıştı ve Auschwitz Kampı'nda devasa bir fabrika işletiyordu; firmanın organizasyon şemasında bütün arsızlığıyla IG Auschwitz adıyla yer alıyordu bu. Agfa, Dachau'dakileri toplamıştı. Shell, Neuen-gamme'dakileri. Schneider, Buchenwald'dakileri. Tele-

funken, Gross-Rosen'dekileri, Siemens ise Buchenwald, Flossenbürg, Neuengamme, Ravensbrück, Sachsenhausen, Gross-Rosen ve Auschwitz'dekileri. Herkes böylesine ucuz bir işgücünün üzerine atlamıştı. Dolayısıyla o akşam, aile yemeğinin orta yerinde Gustav halüsinasyon görüyor değildi, Bertha ile oğlu hiçbir şey görmek istemiyorlardı. Çünkü bütün bu ölümler burada, karanlığın içindeydiler.

1943'te Krupp fabrikalarına altı yüz mahkûmun gelmesinden bir yıl sonra, bunlardan sadece yirmi tanesi hayatta kalmıştı. Gustav'ın dizginleri oğluna bırakmasından önceki son resmî faaliyetlerinden biri, Berthawerk'i kurmasıydı; karısına ithafen, onun adına bir toplama kampı fabrikası açmıştı, bir tür saygı gösterisi olmalıydı bu. Pislik içinde yaşıyorlardı orada, bit istilasının ortasında, kamptan fabrikaya, fabrikadan kampa gitmek için yazın olduğu gibi kışın da basit tahta ayakkabılarla beş kilometre yürünüyordu. Sabah dört buçukta, SS gardiyanları ve eğitilmiş köpeklerle uyanıyor, dayak yiyor, işkence görüyorlardı. Akşam yemeğiye bazen iki saat sürüyordu; bu süreyi yemek yemeye ayırdıkları için değil, çorba servisi için yeterince kâse olmadığından bekleme-leri gerekiyordu.

Şimdi kısa bir süreliğine bu hikâyenin en başına geri dönelim ve yeniden bu yirmi dört kişinin masa başındaki hallerine bakalım. Herhangi bir yönetim kurulu toplantısından bir farkı yok. Günümüzdekiyle aynı kıyafetler, aynı koyu renk ya da çizgili kravatlar, aynı ipek cep mendilleri, aynı altın çerçeveli gözlükler, aynı kel kafalar, aynı mantıklı suratlar. Aslında tarz hiç değişmedi. Bir süre sonra bazıları altın parti rozeti yerine bizdeki *Légion d'honneur* gibi, federal liyakat madalyası taşıyacaklar gururla. Rejimler onları aynı şekilde onurlandırıyor. 20 Şubat günü şeytan parmak ucunda arkalarından geçerken

sakin, makul bekleyişlerine bakalım. Gevezelik ediyorlar; küçük meclisleri diğer yüzlercesiyle aynı. Bütün bunların çok uzak bir geçmişe ait olduğunu sanmayın sakın. Tufan öncesinden kalma canavarlar, ellili yıllarda kalmış acınası yaratıklar değiller, Rossellini'nin resmettiği sefalette kalmadılar, Berlin'in yıkıntılarına sürüklenip ortadan yok olmadılar. Bu isimler bugün de hâlâ var. Servetleri muazzam. Bazılarının şirketleri başkalarıyla birleşti ve çok güçlü holdinglere dönüştü. Dünyanın çelik liderlerinden biri olan, merkezi hâlâ Essen'de bulunan ve bugünkü düsturları esneklik ve şeffaflık olan Thyssen-Krupp grubunun sitesinde Krupp'lar hakkında küçük bir not var. Gustav'ın 1933'ten önce Hitler'i aktif olarak desteklemediği söyleniyor, ama Hitler şansölye ilan edilince, ülkesine karşı sadık davranmak istemiş. Ancak 1940'ta yetmişinci yaş günü için Nazi Partisi'ne üye olduğu belirtiliyor. Şirketin sosyal geleneklerine derinden bağlı olan Gustav ve Bertha, herkesin hilafına, en sadık çalışanlarının ellinci çalışma yıldönümleri vesilesiyle ziyarette bulunmak âdetini canlı tutmayı ihmal etmemişler. Ve biyografi dokunaklı bir anekdotla son buluyor: Bertha yıllar boyunca Blühnbach'daki rezidanslarının yanındaki küçük bir binada, büyük bir fedâkarlıkla sakat kocasının bakımını üstlenmiş. Ne toplama kampı fabrikalarından söz ediliyor, ne zorla çalıştırılanlardan, ne hiçbir şeyden.

Villa Hügel'deki son akşam yemeği sırasında Gustav korkusu geçtikten sonra sakince yerine oturdu *ve yüzler yeniden karanlığa döndüler*. 1958'de bir kere daha ortaya çıktılar. Brooklyn Yahudileri tazminat istedi. Gustav, 20 Şubat 1933 toplantısından itibaren Nazilere gözünü bile kırpmadan astronomik rakamlar hibe etmişti, şu andaysa oğlu Alfried pek müsrif görünmüyordu. İşgalcilerin Almanlara "zenci gibi" davrandıklarını haykıran Alfried, kömür ve çelik kralı olarak Avrupa barışının direği ortak

pazarın en güçlü adamlarından biri olacaktı. Tazminat ödemeye karar vermeden önce, iki uzun yıl boyunca müzakere yürüttü. *Konzern*'in avukatlarıyla yapılan her seansta antisemit tespitler yer alıyordu. Yine de bir anlaşmaya varıldı. Krupp, kurtulanların her birine bin iki yüz elli dolar ödemeye söz verdi ki bu, hesabı kapatmak için çok azdı. Fakat Krupp'un jesti, istisnasız bütün basın tarafından alkışlandı. Hatta böylelikle kayda değer bir reklam yapmış oldu. Kısa bir süre sonra sağ kurtulanlar kendilerini ortaya koydukça kişi başına tahsis edilen miktar da azaldı. Önce yedi yüz elli dolara düştü, sonra beş yüz dolara. Nihayet başka toplama kampı mahkûmları da kendilerini göstermeye başladıkça *Konzern*, maalesef gönüllü ödemelerin artık mümkün olmadığını bildirdi: *Yahudiler çok pahalıya mal olmuştu.*

* * *

Aynı uçurumdan iki kere düşmeyiz. Fakat hep aynı şekilde, gülünçlkle korku arasında düşeriz. Ve düşmeyi öylesine istemeyiz ki, asılır, çılgılık atarız. Topuk darbeleriyle parmaklarımızı parçalarlar, gaga darbeleriyle dişlerimizi kırarlar, gözlerimizi oyarlar. Uçurumun kenarları yüksek köşklerle çevrelenmiştir. Tarih, şu akılcı tanrıça, oradadır Fêtes Meydanı'nın ortasında bir heykel olarak dikilmiştir; ona bedel olarak her yıl bir demet kurumuş şakayık, bahşış olarak da her gün, kuşlar için ekmek kırıntıları bırakılır.